

Alprogrami foglalkozások a Komplex Alapprogramban

Készítette:

Eszterházy Károly Egyetem - Komplex Alapprogram

Mérés, Értékelés, Minőségügy Munkacsoport

2020

Tartalom

1	Alprogrami foglalkozások.....	3
1.1	Intézményi megvalósulás vizsgálata	4
1.1.1	Az alprogramok célja	5
1.2	Az alprogramok megjelenése az intézményekben	7
1.3	Alprogramok megvalósulása az interjúk tükrében	9
1.3.1	Emberi erőforrás igény	10
1.3.2	Pedagógiai profilhoz való illesztés	12
1.3.3	Eszközellátottság	12
1.4	Pedagógusok véleményei az alprogramok megvalósításáról	14
1.4.1	Az alprogramok megvalósításának értékelése a pedagógusok körében.....	16
1.4.2	Az alprogramok célkitűzésének, feladatmegosztásainak és szakmai támogatásának értékelése a pedagógusok körében	19
1.4.3	Az alprogramok pedagógusok által észlelt hatásai.....	22
1.4.4	A pedagógusok elégedettsége az alprogrami foglalkozásokhoz kapott szakmai támogatások egyes formáival	25
1.5	A Komplex Alapprogram tanórán kívüli foglalkozásainak értékelése az Oktatási Hivatal adatai alapján	28
2	Melléklet	31

Jelen dokumentum „A köznevelés módszertani megújítása a végzettség nélküli iskolaelhagyás csökkentése céljából” (EFOP-3.1.2-16-2016-00001) – „Komplex Alapprogram bevezetése a köznevelési intézményekben” című pályázati program keretében készült. Készítette: Eszterházy Károly Egyetem - Komplex Alapprogram - Mérés, Értékelés, Minőségügy Munkacsoport. A munkacsoport folyamatos tájékoztatást nyújt a projekt eredményeiről és előrehaladásáról. További dokumentumok, jelentések elérhetők a <https://komplexalapprogram.hu/> „EREDMÉNYEK” menüpont alatt. Észrevételeiket, érdeklődésüket tisztelettel fogadjuk a torok.balazs.gyozo@uni-eszterhazy.hu címen.

1 Alprogrami foglalkozások

A délutáni időszáv átalakításának szerves része az alprogrami órák bevezetése. Ezek célját a projekt a következőként foglalta össze:

Az alprogramok kettős célt szolgálnak attól függően, hogy az iskola miként emeli be azokat mindennapi gyakorlatába:

1. ha évfolyam- és osztályszinten jelenik meg az alprogramok szervezése, akkor az alkalmas a tanulói képességfejlesztésre, a közismereti órák tananyagához illesztve az ismeretek elmélyítésére, a tudás bővítésére és a házi feladat kiváltására;
2. ha más módon, pl. osztályonként vagy évfolyamonként összevonva valósul meg, akkor a képességfejlesztést, az élményközpontú tanulásszervezést, az egyéni tanulási utak támogatását valósítja meg (K. Nagy et al. 2018).

Az alprogramok célja tehát – az alapelvekre és a DFHT-ra épülve –, hogy olyan új módszereket, tanulásszervezési módokat emeljenek be a mindennapi pedagógiai, tanítási gyakorlatba, melyekkel a tanulás élményszerűvé válik: a tanuló aktív, alkotó részese lesz a tanulási folyamatnak. Az alprogrami foglalkozások elsősorban a kötelező tanítási időn túl, jellemzően a délutáni időszakban kerülnek be a napirendbe. Az alprogramok önálló részei a programnak, azonban a tantárgyi kapcsolatokon és az alkalmazott módszereken keresztül kapcsolódnak egymáshoz. Az alprogramok előtérbe helyezik a készség- és képességfejlesztést, a tanulói erősségek megtalálását, a lemaradás kompenzálását, a kiemelkedő képességű tanulók tehetségterületeinek azonosítását, fejlesztését. Az alprogramok aktívan foglalkoztatják a tanulókat, és egységes rendszert alkotnak. Ebben a rendszerben azoknak a területeknek a fejlesztése jelenik meg, amelyek támogatják a transzverzális készségek fejlődését is.

Az alprogramok az alábbi indirekt fejlesztési célokat valósítják még meg:

- személyiség és társas készségek fejlesztése,
- tanulási motiváció alakítása,
- kognitív képességek fejlesztése,
- tanulási módszerek fejlesztése,
- (inter)diszciplináris ismeretátadás.

Az alprogramok főként tantárgyfüggetlen módszertani eszközrendszert alkalmaznak, amelynek eredményeként az iskolai tantárgyak és a tanórán kívüli foglalkozások széles körében felhasználhatók. Tanulásszervezési szempontból az alprogramok módszertani eszköztárában szereplő feladatok óraterv szerint történő felhasználásra éppúgy alkalmasak lehetnek, mint adott pedagógiai helyzetben rögtönzött differenciált feladatadásra (például a lassabb ütemben haladó tanulók bevételekor a gyorsabb ütemű tanulóknak feladat adható).

A Komplex Alapprogram a következő alprogramokat foglalja magában:

- Digitális alapú alprogram,
- Életgyakorlat-alapú alprogram,
- Logikaalapú alprogram,
- Művészetalapú alprogram,
- Testmozgásalapú alprogram.” (K. Nagy et al. 2018, pp. 48–49)

Adatforrások

Elemzésünk a következő adatforrásokra támaszkodik: a Komplex Alapprogram bevezetési szakaszában a Mérési és Értékelési Csoport által kidolgozott mérőeszközök közül az intézményvezetői kérdőív és interjúk vezérfonalai egyaránt tartalmaztak alprogramokra, az alprogramok bevezetésére vonatkozó kérdéseket. A részt vevő intézmények vezetőit a tanév folyamán három alkalommal, a tanév elején, az első félév után és az év végén kerestük fel, hogy strukturált interjúk segítségével információkat gyűjtsünk tőlük a KAP intézményi megvalósulásáról.

Az intézményvezetői vélemények az interjúkban is tükrözik a vélemények sokszínűségét, a képzésekkel való elégedettség vagy elégedetlenség mértékét attól függően, hogy egyrészt maguk az intézményvezetők részt vettek-e, és ha igen, milyen alprogrami képzéseken vettek részt, illetve, hogy tantestületi szinten milyen vélemények fogalmazódtak meg egy-egy képzéshez vagy képző személyéhez kapcsolódóan. Ebben az összegzésben azt mutatjuk be, hogy az alprogramokról miként vélekednek az intézményvezetők, hogyan, milyen módon illesztik be az iskolák napi munkájába, életébe, és milyen nehézségekkel kerültek szembe a tanév során.

Mérőeszközök:

Intézményvezető kérdőív (évváró) N=53 (KAP - MÉM 2019c.)

Intézményvezetői interjúk (évkezdő, évközi, évváró) (KAP - MÉM 2018, 2019a, 2019b)

1.1 Intézményi megvalósulás vizsgálata

A délutáni időszáv átalakításának fontos része az alprogrami órák bevezetése. Ezek beillesztését az iskola életébe befolyásolja az is, hogy az adott iskola milyen lehetőségeket kínált eddig a tanulók számára (1. táblázat). A válaszadó iskolák közül a kérdőívek szerint négyben nem működött semmilyen lehetőség a tanulók számára, azaz az alsó tagozaton iskolaotthon, napközi vagy egésznapos iskola egyike sem, ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy azok a nagyobb iskolák, ahol több párhuzamos osztályt is indítanak, többféle délutáni tanulási tevékenységet, tanulásszervezési módot tudnak felkínálni a tanulók számára. A mintánkban szereplő iskolák közül tizenegy intézményben működött a felsorolt három típus közül kettő, és öt olyan intézmény volt, ahol mindhárom forma közül választhattak a szülők akkor, amikor a diákokat beíratják (például a család és a gyermek napirendjétől függően).

1. táblázat Működnek-e a következő oktatási formák, programok az Önök intézményében?
(Intézményvezetői válaszok, N=53)

	intézmények száma	intézmények aránya
Iskolaotthon	13	24,5%
Egész napos iskola	15	28,3%
Napközi	41	77,4%
ezek közül egy sem működik	4	7,5%
ezek közül egy működik	33	62,2%
ezek közül kettő működik	11	20,7%
mindhárom működik	5	9,4%
N	53	100%

Forrás: KAP-MÉM intézményvezetői adatfelvétel (KAP - MÉM 2019. július)

1.1.1 Az alprogramok célja

Az intézményvezetői kérdőívek szerint az alprogramok tartalma az intézményvezetők számára többségében világos, érthető és egyértelmű volt, négy intézményvezető (7,6%) jelezte csupán a kérdőívben feltett kérdésre válaszolva, hogy az egyáltalán nem vagy nem teljesen egyértelmű számára.

2. táblázat Mennyire világosak, egyértelműek Önnek az alábbiak? - Alprogramok tartalma

	intézmények száma	intézmények aránya
Egyáltalán nem	1	1,9%
Inkább nem	3	5,7%
Inkább igen	19	35,8%
Teljes mértékben	29	54,7%
Adathiány	1	1,9%
Összesen	53	100%

Forrás: KAP-MÉM intézményvezetői adatfelvétel (KAP - MÉM 2019. július)

A kérdést az interjúk során részletesebben vizsgáltuk. Először az intézményvezetők az alprogramokkal kapcsolatos elmélethez és gyakorlathoz fűződő véleményét mutatjuk be az interjúk segítségével.

Az iskolavezetők kifejezetten pozitívumnak és ebből adódóan jó lehetőségnek is tartották-tartják, hogy az alprogramok tevékenykedtetésre épülnek és egyidejűleg többféle kompetenciát fejlesztenek:

„Alprogrami foglalkozásokon vettünk részt és nekem az nagyon tetszett, hogy mindenhol a munkáltatás, a kooperatív, tehát az a szociális kompetenciákat fejlesztő foglalkozások voltak, hagyományostól eltérő, de mégis tanultunk és úgy gondoltam és a kollégám is, aki ott volt, hogy ez nekünk is jó lenne (Borsodi 2019b)

„Ahogy látom a tematikáját, ezek abszolút beilleszthetőek ide, a mindennapokba. [...] Akár alprogrami foglalkozásnak hívjuk, akár egy projektdélutának, akár egy iskolai közös programnak hívjuk. Mindegyikbe rengeteg lehetőséget látok arra vonatkozóan, amihez hozzá tudunk mi is másik oldalról is nyúlani.” (Pálmai 2019a)

Ugyancsak fontos, és pozitívként kiemelendő, hogy az intézményvezetők azt érzékelték, hogy a projekt megalkotóinak személete tanulóközpontú, vagyis markánsan megjelenik az a törekvés, hogy élményalapúvá, így vonzóvá tegyék a tanulást és a tananyagot a tanulók számára.

Az intézményvezetők között voltak olyanok, akik kifejezetten jó lehetőséget láttak-látnak az alprogramokban arra is, hogy az a pedagógusok szakmai fejlődését segítse: „az egészet úgy, ahogy van én támogatom. De mindegyikhez kell egy nagyfokú pedagógus kreativitás. Merje átlépni a kereteket, határokat, tehát szabadon a fantáziáját. Én azt gondolom, hogy maguk az alprogrami részek azok, amik tényleg, élmény, élvezettel dolgozhat egy tanár, tehát én azt gondolom, hogy ott lehet jól lubickolni. Az egy, nagyon klassz lehet.” (Gulyás 2019)

Néhány narratívában pedig az alprogramok céljának ismerete mellett felvetődik és megfogalmazódik egyfajta várákozás az eredményességre vonatkozóan:

„én értem az alprogramok célját, hogy miért hozták létre, jónak is tartom igazából, hogy majd mennyire tudja a gyerekeket fejleszteni, arról nem tudok még mit mondani, hogy mennyit tud hozzáadni a készségeikhez, képességeik fejlődésébe, még idő kell hozzá úgy gondolom.” (Turós 2019)

Ugyanakkor néhány intézményben az elméleti támogatás mellett, ami az alprogramok célját, módszereit és megvalósíthatóságát illeti, az intézményvezetők egyáltalán nem érzik sajátjuknak, azt gondolják, adott intézményben nem megvalósíthatók. Ilyen okként jelenik meg a narratívákban az iskola mérete (vagyis a tanulók száma, és ehhez viszonyítva a rendelkezésre álló pedagógusok és tantermek száma), ami elsősorban szervezési jellegű problémákat okoz. Emellett kockázati tényezőként jelennek meg egyes interjúkban a tanulók hátrányos családi háttéréből fakadó nehézségek is, sőt, külön érdemes felhívni a figyelmet arra is, hogy ezek az aggodalmak éppen azokra a tanulói csoportokra vonatkoznak, akik a projekt beavatkozásának másodlagos célcsoportjai, ami feltehetően a projekt céljának félreértéséből adódik:

„a kollégák és azért többször megfogalmazták, hogy ezek a mi gyerekeinkkel nagyon nehezen kivitelezhetők...Tehát azok az elvárások, vagy azok a gyakorlatok... Hát a mi gyerekeinknek nincsen meg az a ismeretanyag háttérként. Az a tájékozottság háttérként, amire egy kicsit is lehetne építeni...” (Borsodi 2019a)(KAP iskolai interjúk. OM: 029121 001)

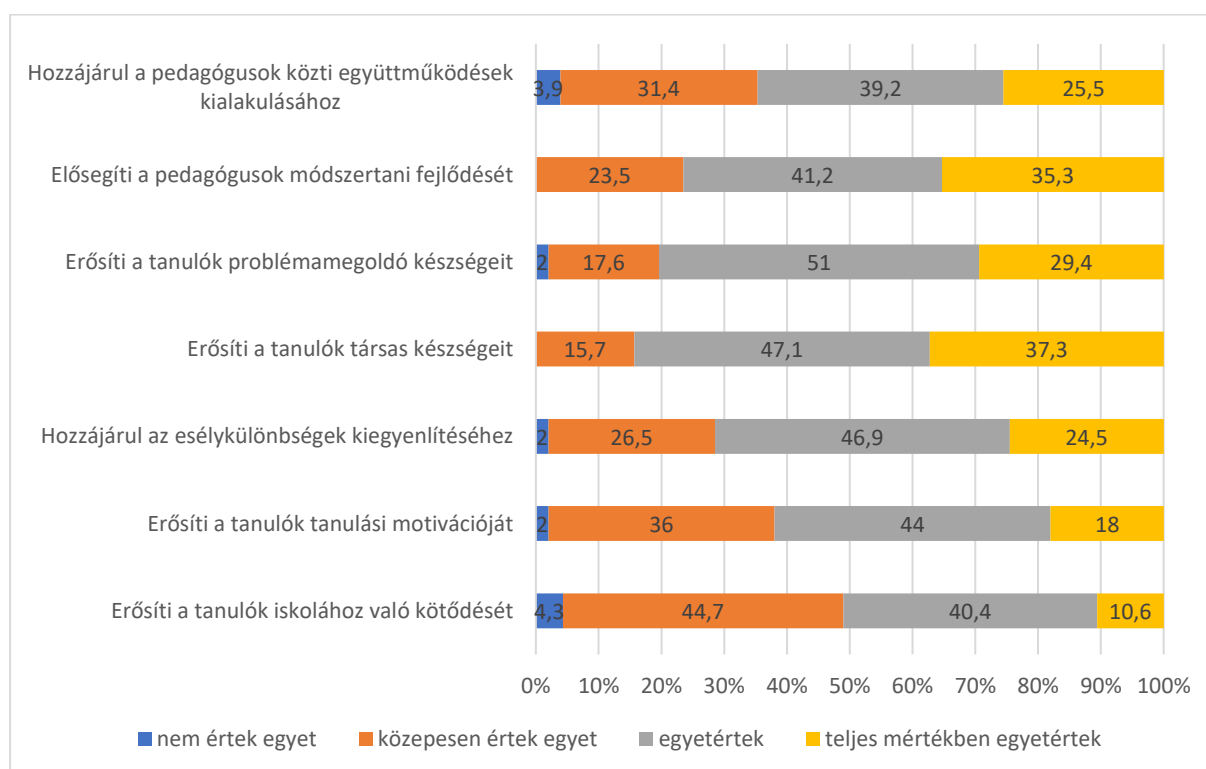
Fontos megjegyezni, hogy több intézményvezetőnél visszaköszönő elem az alprogrami órák céljainak nem egyértelmű tisztázottsága a tanév elején. Az értelmezések egy részében a délutáni időszámban megvalósuló tevékenység célja elsősorban vagy kizárólag a tananyag elmélyítése, gyakorlása, ezért a vezetők abban gondolkoznak, hogy a megvalósítás osztály-keretek szintjén szükséges, hogy megtörténjen, elsősorban az osztályban tanító tanítók közreműködésével. Más vélemények szerint az alprogramok inkább kiegészítésként szolgálnak a tananyaghoz általában véve, és nem helyettesítik, helyettesíthetik a gyakorlást, vagyis a házi feladat elkészítését, amit a tanulók alsó tagozaton legtöbbször napközis rendszerű tanulásszervezési formában végeznek el.

A vélemények harmadik csoportja szerint az alprogramoknak választhatónak kell lenniük a tanulók részéről, a cél a tanulói érdeklődésnek megfelelő terület megtalálása:

„Hát ugye az alprogramoknak a lényege az, hogy a gyerekeknek egy olyanfajta értelmes tevékenységet biztosítson a tanuláson kívül, ami az érdeklődésüknek megfelel.” (Oprável 2019)(KAP iskolai interjúk. OM: 032501 001)

Összességében az interjúkban feltárt tapasztalatokat mutatja az intézményvezetők válaszainak megoszlása is. Ezek a válaszok mind a tanulók nézőpontjából, mind pedig a pedagógusok szakmai fejlődésére vonatkoztatva inkább pozitívnak találták azok hozadékát. Elsősorban a tanulók szociális és kognitív készségeinek fejlődése emelhető ki, és egyértelműnek tűnik a pedagógusok módszertani fejlődése is.

1. diagram A KAP egyes elemei milyen mértékben bizonyultak hasznosnak az Ön iskolájában? (Intézményvezetői válaszok %-ban, N=53)

Forrás: KAP-MÉM intézményvezetői adatfelvétel (KAP - MÉM 2019. július)

1.2 Az alprogramok megjelenése az intézményekben

Az alprogrami órák alapelvei néhány kivételtől eltekintve általában kedvező fogadtatást kaptak az intézményvezetőktől. Az intézményvezetők többsége összességében elfogadta, hogy a program megvalósításának egyik szükséges sarokköve a délutáni foglalkozások bevezetése vagy az eddig kialakított délutáni időszáv rendjének jelentős átstrukturálása. Azonban azt is látni kell, hogy az elvi elfogadás mellett az implementáció megvalósulása, azaz a mindennapok tervezése, az órarendbe illeszthető megvalósítás módja és folyamata adja a program sikerességének kulcsát, így értelemszerűen magasabb kockázati tényezőkkel jár. A megvalósítás során felmerült nehézségeket és lehetséges megoldásokat tekintjük át ebben a részben.

Az alábbiakban azt mutatjuk meg, hogy az intézményvezetői kérdőívek és vezetői interjúk alapján milyen arányban sikerült az egyes alprogramok megjelenítése az intézményi környezetben, milyen volt a fogadtatása, milyen nehézségek, problémák adódtak a megvalósítás közben, szükség volt-e esetleges módosításra a tanév során. Tekintettel arra, hogy a kipróbálási szakaszban a bevezetés az alsó

tagozatra terjedt ki, külön jelenítjük meg az alsó és felső tagozatos adatokat, és bővebben az alsó tagozaton való megvalósulást vizsgáljuk.

Alsó tagozat

A KAP minden alprogramját az 53 intézmény közül 24 vezette be maradéktalanul minden alsós évfolyamon, ezen belül teljes részletességgel az osztályok szerinti kiterjedést nem tudjuk (3. táblázat).

3. táblázat Alprogrami foglalkozások alsó tagozaton

		1. évf.	2. évf.	3. évf.	4. évf.	Összesen
DÉLUTÁNI IDŐSÁV	Logikai (LA)	40	39	42	44	165
	Művészeti (MA)	42	45	42	41	170
	Életgyakorlat (ÉA)	40	42	42	43	167
	Testmozgás (TA)	40	43	42	41	166
	Digitális (DA)	34	37	38	39	148

Forrás: KAP-MÉM intézményvezetői adatfelvétel (KAP - MÉM 2019. július)

A kipróbálási szakaszban részt vevő intézmények 60%-ában sikerült valamennyi alprogramot elindítani, és három helyről jelezték, hogy nem tudtak ebbe belekezdeni különböző okok miatt a kérdőívek tanúsága szerint. Ha az alprogramok intézményi megvalósításának mintázatát tekintjük, akkor elmondható, hogy a struktúra általában azonos módon épül fel és vonul végig, vagyis, ha az intézmény úgy dönt, hogy valamennyi alprogramot bevezeti, akkor azt minden alsós évfolyamon végigviszi, míg ha csak kettőt választ, akkor általában azt a kettőt valósítja meg valamennyi évfolyamon (4. táblázat).

4. táblázat Megvalósult alprogramok alsó tagozaton

Alprogramok száma	intézmények száma
0	3
1	3
2	6
3	5
4	2
5	33
adathiány	1
Összesen	53

Forrás: KAP-MÉM intézményvezetői adatfelvétel (KAP - MÉM 2019. július)

Felső tagozat

Bár a KAP bevezetése felső tagozaton nem volt elvárás, egyes programelemeit az intézmények egy része mégis bevezette (5. táblázat). Összességében egyetlen olyan intézmény volt, amelyik minden programelemet felkínált felső tagozaton is, a többi intézményben, ahol a felső tagozatra is kiterjeszkedtek (vagyis az intézmények 38%-ában) azonban elsősorban a DFHT tanórán való alkalmazását igyekeztek elsajátítani és használni a pedagógusok. Emellett a Ráhangolódás

bevezetésével is kísérleteztek, míg a délutáni időszakra tartozó alprogrami foglalkozások és a Te órák mindössze néhány intézményben kerültek meghirdetésre, bevezetésre.

5. táblázat KAP-elemek felső tagozaton

		5. évf.	6. évf.	7. évf.	8. évf.	Összesen
DÉLUTÁNI IDŐSZAK	Logikai (LA)	6	8	6	6	26
	Művészeti (MA)	7	6	6	3	22
	Életgyakorlat (ÉA)	8	7	7	5	27
	Testmozgás (TA)	9	9	8	7	33
	Digitális (DA)	5	6	5	6	22

Forrás: KAP-MÉM intézményvezetői adatfelvétel (KAP - MÉM 2019. július)

1.3 Alprogramok megvalósulása az interjúk tükrében

Fontos kiemelni, hogy a megvalósítás nagyon heterogén módon ment végbe, vagyis különféle stratégiák és forgatókönyvek rajzolódtak ki az intézményekben. Ez könnyen tetten érhető a kvantitatív adatok szintjén is, de a kvalitatív adatok tovább árnyalják a képet. Az évközi és évvégi interjúk mutatták meg, hogy néhány intézményben nem heti rendszerességgel, órarend-szerűen (pl.: hétfő – LA, kedd: MA ...) jelentek meg az alprogrami órák, hanem ennél lényegesen lazább rendszerben (hetente egy vagy két alkalom például, de az alprogrami tartalmakat cserélgetve), és az is előfordult, hogy bizonyos időközönként történt váltás az alprogramok között (pl.: első félévben MA és LA, második félévben TA, ÉA és DA), vagyis összességében megállapíthatjuk, hogy maradéktalan megvalósításról, amikor minden héten minden alprogramon részt vesz a tanuló, általánosságban nem beszélhetünk. E tekintetben az intézmények körében meglehetősen nagy volt a tanácstalanság, ugyanakkor a saját lehetőségeiken belül igyekeztek megvalósítani a projekt részéről elvárt tevékenységeket.

Azokban az intézményekben, ahol az alprogramokat a meglévő vagy felelevenített szakköri struktúrára építették rá, kevésbé jelentett gondot, különösen akkor, ha más feltételek is rendelkezésre álltak, adottak voltak:

„az a kolléga viszi az alprogramokat, akinek a szaktárgya is ehhez hasonló. Megvettünk hozzá rengeteg eszközt, meg folyamatban van a beszerzés. Nálunk az alprogrami foglalkozás az ott van minden évfolyamon, minden osztályban, mind az öt. Tehát elvileg mindenki részt vesz minden alprogramin, és a szakkör, amin válogathat. Tehát nekik be van építve az alprogram minden osztályba.” (Nagy 2019).

A következőkben azokat a tényezőket vizsgáljuk meg, amelyek befolyásolják az alprogramok intézményi szintű megvalósulását. Ezek közt elsősorban olyan objektív feltételek vannak, melyek elengedhetetlenül fontosak az alprogramok működtetéséhez. Ilyen a megfelelő humán erőforrás biztosítása, vagy a megvalósításhoz szükséges infrastrukturális feltételek (elegendő tanterem, eszközök).

1.3.1 Emberi erőforrás igény

Ha arra a kérdésre keressük a választ, melyik alprogramok és miért pont azok az alprogramok indultak el, a legfőbb okként a szakemberekkel való ellátottság kérdése köszön vissza az interjúkból. A válaszokból az is kiderül, hogy a megvalósítás sok esetben komoly akadályokba ütközik. Az alprogrami órákra való felkészülés, valamint az alprogrami órák megtartása egyaránt a pedagógusok munkaidő-terhelésének része, így szükségszerű, hogy terheket ró az intézményekre, így ha a humán erőforrás átcsoportosításával nem sikerül megoldani a problémát, szükséges a fenntartó felé is kommunikálni az igényeket.

Az alprogrami órák megvalósításának akadályai közé tartozik a kipróbálási szakaszban megvalósító intézmények körében is több helyen tapasztalható pedagógus-hiány, az interjúk alapján elmondható, hogy az intézményeknek csak kis része nem küzd ilyen humán erőforrás problémákkal. A legtöbb intézményben több betöltetlen álláshely/státusz is van, amire az esetek nagy részében hosszabb ideig nincs jelentkező, így tehát e probléma megoldása hosszan elhúzódó folyamat lehet. A hiányt a kötelező tanítási órák esetében leggyakrabban állandó helyettesítéssel vagy adott szakos utazó pedagógussal tudják megoldani, ami azt is jelenti egyben, hogy a helyettesítésben részt vevő vagy utazóként tanító pedagógusokra a kötelező tanítási időn túl már nem lehet további óraterheket tenni.

A humán erőforrással kapcsolatos problémát jelzi az is, hogy a nyugdíjazás előtt álló pedagógusok számára érthető okok miatt nem volt kötelező a projekt képzéseiben való részvétel. Így ők az alprogramok megvalósításába nem bevonhatók, ami előregedő tantestület esetén szintén nem teszi lehetővé a projekt, azon belül pedig az alprogramok megvalósítását. Ehhez kapcsolódó probléma, és a továbbképzések fenntartásának kérdését, illetve tágabban értelmezve a projekt fenntartását is érinti, az újonnan (a már lebonyolított képzések után) az iskolába újonnan érkező pedagógusok képzése, a számukra szükséges ismeretek átadása:

„túl nagy a tantestületben a változás, a fluktuáció, tehát akiről tudjuk, hogy elmentek most a nyár folyamán, meg akiről tudjuk, hogy mondjuk nyugdíjba mennek a következő évfolyamon, hogy kikkel tudom pótolni és azokat mennyi idő alatt tudom az alprogrami képzésekbe bejuttatni, ez a jövő zenéje” (Dudok 2019b)

Ugyancsak technikai jellegű gondot jelent, hogy a fenntartó (bár sok esetben támogatja, sőt kezdeményezi a programban való részvételt) nem ismeri el az alprogrami órákat a pedagógus tanítási óráinak részeként:

„De ugye azt is hozzáteszem, hogy nincs rá pedagógus óránk. Tehát ezt, ha pedagógus csinálja, akkor úgymond ezt a saját szabadidejéből vagy nem is tudom.” (Pálmai 2019a). Ennek megoldása sokszor a fenntartóval való egyeztetési folyamatok része, és nem teljesen zökkenőmentes: „Az, hogy ezeknek az óráknak a beosztása, a pedagógusoknak a maximálisan kiadható óraszámába belekerülhessen, ez azért okozott nehézséget, de hála Istennek, sikerült megoldanunk.” (Lucza 2019b)

A humán erőforrás tervezésénél a pedagógusok motivációjával összefüggésben az is fontos, hogy az alprogram tudás- és tématerülete érdekelje a pedagógust:

„minden alprogram bevezethető, meg kell találni, hogy melyik alprogram melyik pedagógus személyiségéhez, és melyik tantárgyhoz lehet a legjobban hozzáilleszteni. Mindenki meg fogja találni a magáét, én azt gondolom... Tehát szerintem ez, egészen egyszerűen megtalálom azt

az alprogramot, ami az enyém. Amit én a legjobban tudok használni. Ami az én lelkülemhez, habitusomhoz, vagy az óráimhoz, tantárgyaimhoz legközelebb áll.” (Pálmai 2019b)

Bár ez a szempont a képzések kiválasztását is érinti, azt is fontos látni, hogy az önkéntes választás mellett esetenként a megvalósítás érdekében az intézményvezetés szükségesnek látta néhány pedagógus más alprogramok felé való orientálását. Néhány intézményben, ahol az alprogramok osztályszinten történő megvalósítását vezették be, a képzési rendszer kialakításának fontos vetületeként jelent meg az a tényező, mely az osztályok és az őket tanító pedagógusok kapcsolatára vonatkozik. Mivel az intézményvezetők törekvése az volt, hogy a tanítópárok – bár nem alkotnak megbonthatatlan egységet – minél több alprogrami tudással rendelkezzenek, minél több alprogramot tudjanak vinni, a gyakorlatban praktikusán azt jelenti, hogy egy-egy tanítópáros összesen négy alprogramot tud ellátni (a képzések alapján erre van mód). Így elengedhetetlen legalább egy fő, az osztállyal nem együtt dolgozó, a tanulócsoporthoz nem ismerő pedagógus bevonása. Ez bizonyos iskolákban ellenérzéseket vált ki akkor is, ha minden feltétel elvileg adott (tehát van elegendő pedagógus), máshol úgy vélekednek, hogy ez növelheti a tanulók nyitottságát. Előbbi vélemény markánsan azokban az iskolákban fogalmazódik meg, ahol az alprogrami órákat a délelőtti tanultak elmélyítésére, gyakoroltatására használnák: itt a pedagógusok fokozott együttműködésére, egyeztetésére van szükség ahhoz, hogy az osztályban egyébként nem tanító pedagógus munkája eredményes legyen. Van olyan iskola, ahol a problémát úgy oldották meg, hogy egy-egy pedagógus egy-egy féle alprogramot vezet, és a tanulócsoporthoz (osztályok) cserélődnek, váltják egymást napi szinten.

Ugyancsak a humán erőforrás kihasználásához és a bevezetéshez kapcsolódik a pedagógusok egyszerre több területen való terhelése a projektben, vagyis az, hogy a tanítási órákon (azok egy részén) olyan új pedagógiai eszközöket használ (DFHT, KIP), ahol a friss ismeretek gyakorlatba való átültetése hosszú felkészülési időt igényel. Emellett és ezzel egyidejűleg újabb teherként jelenik meg a délutáni alprogrami óra. Ez a gyakorlatban azzal a kockázattal jár, hogy a nagyfokú és többoldalú terhelés miatt gyorsan vezethet kiégéshez, a programból való kiábránduláshoz, csalódáshoz ahelyett, hogy a pedagógusnak sikerélményt adna:

„Hát először is azt gondolom, hogy ha ami így klasszikus módon az elképzelések szerint van azt képtelenség végig csinálni...Hát mert annyit nem tud, annyit nem tud készülni egy pedagógus, hogy minden egyes pillanatban csak erre koncentráljon, de természetesen minél tovább fogja csinálni, annál könnyebben fog jönni. A bevezetés ugye az egy nehezebb időszak, a teljes elképzelés az biztos nem sikerül azonnal, viszont a rész elemek minél több van belőle annál könnyebben összeáll. Meg természetesen vannak olyan dolgok benne, amik régebben is csinálták a pedagógusok, csak esetleg most újból fel kell eleveníteni.” (Sándor 2019).

Összességében elmondható, hogy amennyiben az intézmény az időmenedzsmentje egészét nem szervezi újra a Komplex Alprogram javaslatának megfelelően, úgy a tantestületben dolgozó pedagógusok létszáma és leterheltsége (tanítási óraszám, egyéb elfoglaltságok) lesz az egyik ok és korlát, ami korlátozhatja a délutáni időszáv projekt szerinti kihasználását: ahol eleve magasabb a pedagógusok terhelése (26-32 órában tanítanak), azokban az intézményekben nem vagy csak korlátozott mennyiségben jut órakeret a pedagógusok részéről az alprogrami órákra.

Az intézmények egy részében tehát nem áll rendelkezésre a megvalósításhoz szükséges humán erőforrás. Itt fontos látnunk, hogy nem elsősorban a megfelelő képzettséggel kapcsolatos problémáról van szó, vagyis arról, hogy nincs elegendő alprogrami foglalkozásra kiképzett szakember, hiszen egy-

egy alprogrami képzést jellemzően többen is elvégeztek a pedagógus-karból. Ugyanakkor néhány intézményben előállt olyan helyzet is, hogy egy (vagy több) pedagógus is távozott tanév közben a tantestületből, ami a délelőtti tantárgyfelosztás mellett a délutáni időszávot is érzékenyen érintette. Az intézményvezetők ezekben az esetekben elsősorban a tanítási órákat igyekeztek lefedni a helyettesítésekkel, ami ebből kifolyólag az alprogramok megvalósításának rovására ment.

A gyakorlati megvalósítás során igen fontos jelzés-értékkel bír, hogy a pedagógusok túlterhelődése vagy más okok miatt félévkor is több helyen kényszerültek arra, hogy átszervezzék az ősszel elindított alprogramokat. E módosítások többféle úton valósultak meg: néhány intézményben csökkentették az alprogrami órák számát (vagyis néhányat megszüntettek), máshol személyi cseréket eszközöltek az intézmények adottságai és az intézményvezetők belátása szerint, vagy csoportösszevonással próbálkoztak.

1.3.2 Pedagógiai profilhoz való illesztés

Az alprogramok bevezethetősége szempontjából nem lehet megfelelkezni arról sem, hogy az *iskolák kialakított profilja, pedagógiai programja* eltérő, sokféle. Így a különféle tagozatos (emelt óraszámú) képzést nyújtó intézményekben a tanulói terhek is nagyobbak, mint más intézményekben.

Az interjúkból az is kiderül, hogy néhány *pedagógiai programhoz* viszonylag könnyen illeszthető az alprogrami struktúra. Legtöbb esetben az iskolaotthonos tanítási formákról nyilatkoztak így az intézményvezetők, bár ez is a helyi szokásoktól függ, hiszen amellet, hogy ebben a tanítási formában a szülő számára egyértelmű, hogy a gyermekét nem tudja kiemelni a délutáni időszávból. Ha délután is van tanítási óra, az egyenletes terhelés kialakítása miatt az alprogrami órák beillesztése okozhat nehézséget.

Ugyancsak probléma lehet a *délutáni időszávbán kialakuló óraütközés*, különösen a speciális nevelési igényű tanulók fejlesztését érinti: „*Volt olyan kolléga, aki azt mondta, mondjuk a délutáni időszávbán logika alapút szeretne, és akkor ez nekünk felzárkóztató, vagy képességfejlesztő óránk, ahol nem volt ott ugyan minden gyerek, aki ott tudott volna lenni, mert ez egyéni vagy kiscsoportosok voltak, de ugye zöld utat kapott, hogy ezeket is át lehet.*” (Lucza 2019a)

1.3.3 Eszközellátottság

A humán erőforrások meglétén túl az alprogramok megvalósíthatóságának másik igen fontos feltétele az intézmények eszköz-ellátottsága, ami igen eltérő képet mutat, így általánosságban elmondható, hogy néhány kivételtől eltekintve leginkább a Testmozgás-alapú Alprogram tárgyi feltételei voltak adottak, míg a Művészeti, Logikai vagy Digitális Alprogramhoz szükséges eszközök számos esetben nem álltak rendelkezésre.

Az alprogrami foglalkozásokhoz szükséges eszközök (játékok, csomagolópapír stb., különösen: logikai alprogramhoz szükséges feltételek) beszerzésének finanszírozása elsősorban fenntartó-függő. Az intézményvezetők arról számoltak be, hogy a fenntartó legtöbb esetben nem ad külön forrást a szükséges eszközök beszerzéséhez, míg más fenntartók mindent biztosítanak az iskola számára. E tekintetben az interjúkból úgy tűnik, az egyház által fenntartott iskolák egyértelműen előnyösebb helyzetben vannak, az eszközellátottság nem jelent gondot, míg a KLIK által fenntartott iskolák

esetében nem beszélhetünk egységességről, a kép igen változatos: van, ahol tudják biztosítani, máshol nincs erre lehetőség vagy szándék.

„mindenki az alprogramokkal kapcsolatban eszközhiányról panaszkodik, tehát annak idején ugye először azt az ígéretet kaptuk, hogy nagyon minimális ugyan, de egyfajta alap eszközkészletet az intézmények fognak kapni. Erről semmiféle hírünk nincsen, én kérdeztem a tankerület, kérdeztem hogy aláírtál-e az együttműködési megállapodást, kérdeztem, hogy van-e költségvetésileg elkülönítve arra, hogy egy alap logikai készletet, vagy egy alap nem tudom mit megvásároljunk – ennek lehet, hogy az oka, hogy az esztergomi tankerület július elsejével vált ki a tatabányaiból és itten még nagyon nincsenek szétszedve a költségvetési pénzek mind a mai napig, tehát lehet, hogy ez az oka, de semmiféle információ nincs erről, tehát itt azt gondolom, hogy eszköz gyártásra, alapeszköz gyártásra már tényleg nincsen idő.” (Dudok 2019a)

Szintén az objektív feltételek közé tartozik az iskolákban *a helyszín és a szükséges óravázlatok, segédkönyvek, tematikák* biztosítása. Az intézményvezetők kisebb hányada gondolta úgy, hogy a terembeosztás gondot okozhat, ezekben az intézményekben viszont a probléma áthidalhatatlannak tűnik, mivel az alprogrami órák esetében elsősorban a tornaterem- és számítógépterem-használatot érinti. Azokban az iskolákban, ahol nincs alternatív lehetőség ezek helyettesítésére (pl. a tanulók kezébe adható tablet, okostelefon és technikailag megfelelő internet-elérés), az alprogramok csak limitált gyermeklétszám kiszolgálásával valósíthatók meg.

6. táblázat Az alábbiak közül milyen nehézségekkel találkoztak a Komplex Alprogram bevezetése során?

	intézmények száma	intézmények aránya
Nincsenek nehézségek	13	24,5%
Kisebbségi nehézségek vannak	27	50,9%
Elég nagy nehézségek vannak	8	15,1%
Nagyon nagy nehézségek vannak	3	5,7%
Adathiány	2	3,8%
Összesen	53	100%

Forrás: KAP-MÉM intézményvezetői adatfelvétel (KAP - MÉM 2019. július)

Míg az alprogramok délutáni időszámban való bevezetése alsó tagozaton ugyan nem problémamentes, de feltételezhető, hogy a kezdeti nehézségek (pedagógusok hozzászokása az új feladathoz, szükséges humán és anyagi erőforrás biztosítása, szülői gondolkodás formálása) megoldása után, ha nem is teljes mértékben, de részben minden intézményben megvalósítható, a felmerülő rendszerben való továbbvitel komoly tanulás-szervezési dilemmákat vet fel. Több intézmény jelezte, hogy míg az alsó tagozatban viszonylag könnyű bent tartani a tanulókat a délutáni időszámba tervezett foglalkozásokon, azt nem tudják, hogy felső tagozatban miként tudják majd bevezetni, hogyan tudják elérni, hogy a tanulók a kötelező tanórai foglalkozások után a délutáni foglalkozásokra is visszamenjenek majd, vagy végig az iskolában maradjanak.

1.4 Pedagógusok véleményei az alprogramok megvalósításáról

A pedagógusok aktivitása az egyes alprogramokban

A kérdőíves adatfelvétel eredményei szerint a pedagógusok 77%-a tart DFHT módszerű tanórát is, többségük (az összes válaszoló 63%-a) KIP-pel kombinálva. A válaszoló felső tagozaton tanítók 70,7%-a DFHT módszerű tanórát is tart – tehát aktívan bekapcsolódott a Komplex Alapprogram tevékenységébe. Az alsó és felső tagozaton is tanító válaszadók körében ez az arány 76,6%, míg a csak alsó tagozaton tanítók körében 82,4%. (7. táblázat)

7. táblázat DFHT módszer alkalmazása a különböző tanítási szinteken tevékenykedő válaszoló pedagógusok körében (Az évközi kérdőívre válaszoló pedagógusok válaszai alapján)

		DFHT módszerrel is tart órát?		Együtt %	Együtt N
		nem	igen		
Alsó vagy felső tagozaton tanít?	csak alsó tagozaton	17,6%	82,4%	100,0%	222
	alsó és felső tagozaton is	23,4%	76,6%	100,0%	111
	csak felső tagozaton	29,3%	70,7%	100,0%	150
együtt		22,6%	77,4%	100,0%	483

Forrás: KAP-MÉM pedagógus évközi adatfelvétel (KAP - MÉM 2019. május)

A válaszoló pedagógusok 60%-a legalább egy délutáni alprogrami foglalkozást is tart. 27%-uk az öt lehetséges alprogram közül egy felébe vonódik be aktívan, 28%-uk kétfelébe, 3%-uk háromfelébe, míg 6 pedagógus mind az öt alprogram keretében tart délutáni foglalkozásokat.

A válaszoló pedagógusok 23%-a tart tanórán kívüli Művészet alapú alprogrami foglalkozást a délutáni időszokban, Digitális alapú délutáni alprogramban a válaszoló pedagógusok 21,9%-a vesz részt aktívan, 20-20%-uk tart Életgyakorlat, illetve a Logika alapú alprogrami foglalkozást (is) délután, 14%-uk pedig testnevelés alapú alprogrami foglalkozást (is) szokott délután tartani. (7. táblázat „Együtt” oszlop).

Alprogramonként eltérő, hogy van-e különbség abban, hogy az alsó vagy a felső tagozaton tanítók vonódnak be jobban a délutáni tevékenységébe. A Digitális alprogram esetében csak minimális különbség van a különböző évfolyamokon tanítók aktivitásában. Életgyakorlat alapú alprogramot az alsó tagozaton (is) tanítók 23-24%-a, míg a csak felső tagozaton tanítók 12,7%-a tart a délutáni sávban. Hasonlóképpen, Művészet alapú alprogramot is lényegesen több alsó tagozaton is tanító pedagógus tart (29,3% illetve 26,1%) mint csak a csak felső tagozaton tanítók (12%). Logika alapú alprogramot a csak alsó tagozaton tanítók egynegyede, míg a felső tagozaton (is) tanítók csupán 15-26%-a tart. A legkevesbé gyakori Testmozgás alapú alprogram délutáni programjaiban a csak alsó tagozaton tanítók 18%-a, az alsó és a felső tagozaton is tanítók 13,5%-a, míg a csak felső tagozaton tanítók 8,7%-a tevékenykedik aktívan. (8. táblázat)

8. táblázat Az egyes délutáni alprogramok alkalmazása a különböző tanítási szinteken
tevékenykedő válaszoló pedagógusok körében

A „Kérjük, írja be, hogy egy átlagos tanítási héten hány tanórán kívüli foglalkozást tart az egyes alprogrami elemeket alkalmazva!” kérdésekre adott válaszok alapján kalkulált „igen/nem” típusú válaszok megoszlása.

		Alsó vagy felső tagozaton tanít?			Együtt
		csak alsó tagozaton	alsó és felső tagozaton is	csak felső tagozaton	
Digitális alapú Alprogram: tanórán kívül délután tart illet?	nem	76,1%	80,2%	79,3%	78,1%
	igen	23,9%	19,8%	20,7%	21,9%
	Összes	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Életgyakorlat alapú Alprogram: tanórán kívül délután tart illet?	nem	76,6%	75,7%	87,3%	79,7%
	igen	23,4%	24,3%	12,7%	20,3%
	Összes	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Logikaalapú Alprogram: tanórán kívül délután tart illet?	nem	75,2%	84,7%	83,3%	79,9%
	igen	24,8%	15,3%	16,7%	20,1%
	Összes	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Művészet alapú Alprogram: tanórán kívül délután tart illet?	nem	70,7%	73,9%	88,0%	76,8%
	igen	29,3%	26,1%	12,0%	23,2%
	Összes	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Testmozgás alapú Alprogram: tanórán kívül délután tart illet?	nem	82,0%	86,5%	91,3%	85,9%
	igen	18,0%	13,5%	8,7%	14,1%
	Összes	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
N		222	111	150	483

Forrás: KAP-MÉM pedagógus évközi adatfelvétel (KAP - MÉM 2019. május)

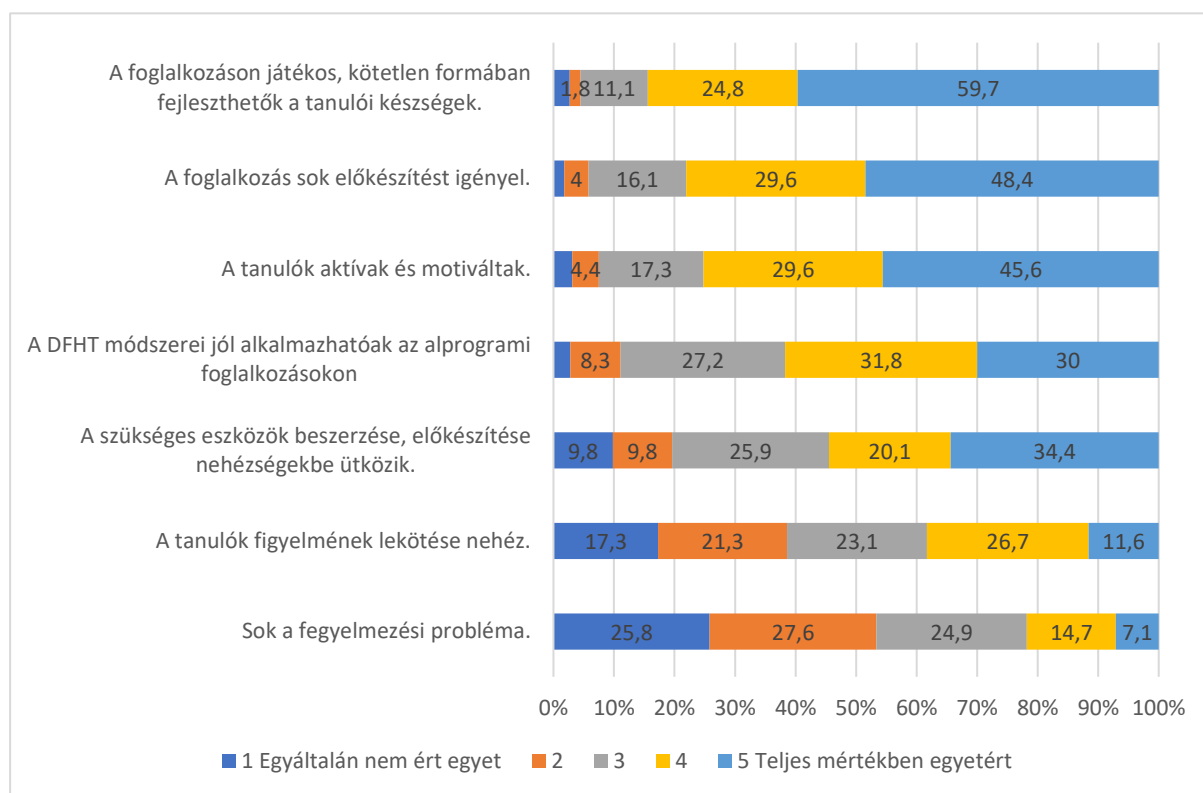
A továbbiakban az egyes alprogramokkal kapcsolatos tapasztalataikról kérdeztük az érintett pedagógusokat. A több programban is tevékenykedőket arra kértük, hogy válasszák ki azt az egyetlen alprogramot, amire vonatkozóan megválaszolják a részletes kérdéssort. Tekintettel arra, hogy a kérdőívre válaszoló pedagógusok 40%-a nem tart a délutáni sávban alprogram alapú foglalkozást, a több alprogramban is tevékenykedők pedig csak egy alprogramra vonatkozóan nyilatkozta, az alprogram-alapú kérdésblokk válaszadási rátái a következőképpen alakultak:

<i>Testmozgásalapú alprogram (TA)</i>	42
<i>Logikaalapú alprogram (LA)</i>	49
<i>Digitális alapú alprogram (DA)</i>	41
<i>Művészetalapú alprogram (MA)</i>	59
<i>Életgyakorlat-alapú alprogram (ÉA)</i>	45

1.4.1 Az alprogramok megvalósításának értékelése a pedagógusok körében

Összességében a pedagógusok nagy többsége úgy tapasztalta, hogy a délutáni alprogrami foglalkozásokon a tanulói készségek játékos, kötetlen formában fejleszthetők (85%) és a tanulók aktívak és motiváltak (76%). Ugyanakkor tapasztalatuk szerint a foglalkozások sok előkészítést igényelnek (78%). Kétharmaduk szerint a DFHT módszerei jól alkalmazhatóak az alprogrami foglalkozásokon. Ugyanakkor minden második pedagógus arról számolt be, hogy a délutáni alprogrami foglalkozásokhoz szükséges eszközök beszerzése, előkészítése nehézségekbe ütközik (54%). Összesített adataink nagy szóródást mutatnak annak tekintetében, hogy a tanulók figyelmének lekötése mennyire nehéz, illetve, hogy mennyire sok a fegyelmezési probléma. Itt iskolák, illetve alprogramok szintjén is nagy különbségek vannak (2. diagram).

2. diagram Összességében az alprogramok megvalósításának értékelése a pedagógusok körében (Összes alprogram együtt, 5 fokú „osztályzat” százalékos megoszlása azon pedagógusok körében, akik legalább egy alprogramot tartanak a délutáni időszámban, N=257)

Forrás: KAP-MÉM pedagógus évközi adatfelvétel (KAP - MÉM 2019. május)

Adataink szerint nincs alprogram szerinti különbség abban a tekintetben, hogy a pedagógusok mennyire értékelik jónak a délutáni alprogrami foglalkozásokat abból a szempontból, hogy azokon a tanulói készségek játékos, kötetlen formában fejleszthetőek és a tanulók aktívak és motiváltak. E két területen minden alprogrami foglalkozást jó/jeles értékeléssel láttak el az érintett pedagógusok.

Kissé eltér az egyes alprogramok értékelése abban a tekintetben, hogy abban mennyire jól alkalmazhatóak a DFHT módszerei. Leginkább az Életgyakorlat alapú, a Művészet alapú és a Logika alapú alprogramok esetében találták a pedagógusok jól alkalmazhatónak a DFHT módszereket, míg a Digitális és a Testmozgás alapú alprogramok esetében csak közepesen alkalmazhatónak tartják azt.

Ugyancsak alprogramonként eltérő az, hogy a pedagógusok szerint mekkora előkészítést igényelnek a délutáni foglalkozások. Az érintettek válaszai alapján különösen sok előkészítést igényelnek az Életgyakorlat-alapú, valamint a Művészet alapú foglalkozások (4,5-es átlag-osztályzat), de a másik három alprogram esetében is megközelíti az előkészítés nehézségének átlag-osztályzata a négyes szintet.

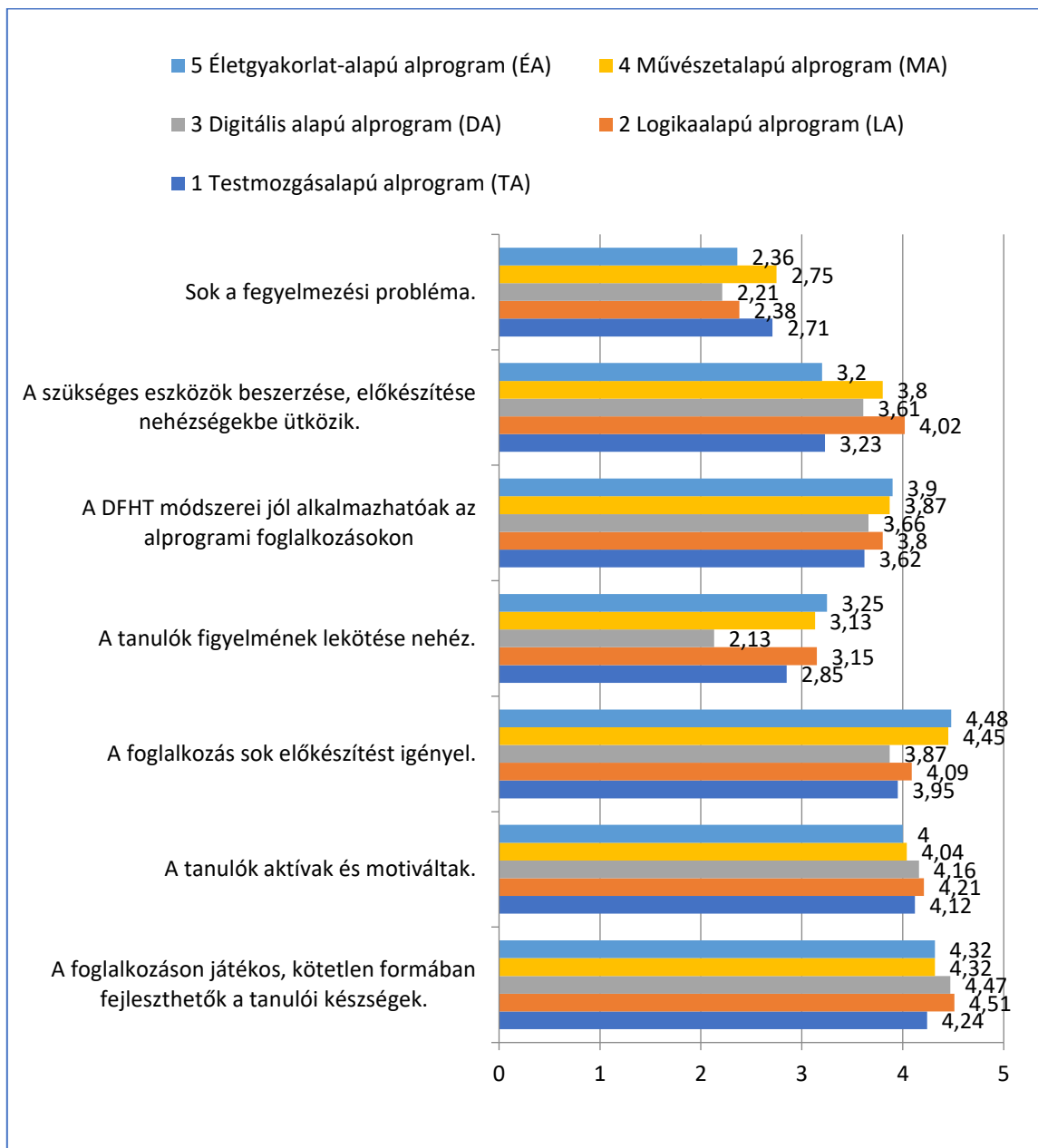
Hasonlóképpen alprogramonként eltér az, hogy mekkora nehézségekbe ütközik a szükséges eszközök beszerzése, előkészítése. Ebben a tekintetben legnagyobb nehézségről a Logika alapú, valamint a Művészet alapú alprogramok lebonyolítói számoltak be, de a másik három alprogram megvalósítói is „erős közepes” nehézségekbe ütköztek az eszközbeszerzés, illetve a foglalkozások előkészítése terén.

Adataink szerint a Digitális alprogram foglalkozásain kifejezetten könnyű a tanulók figyelmének lekötése. A Testmozgás alapú alprogram megvalósítói sem számoltak be különösebb nehézségekről e tekintetben, míg a másik három alprogram esetében tevékenykedő pedagógusok közepesen nehéznek tartják a tanulók figyelmének lekötését.

Leginkább a Testmozgás alapú, valamint a Művészet alapú alprogramok vezetői számoltak be tanulói fegyelmezési problémákról, de ebben a tekintetben iskolák szerint is jelentős különbségek vannak. (3. diagram)

3. diagram Az egyes alprogramok megvalósításának értékelése a pedagógusok körében

(Alprogramok szerint, 5 fokú „osztályzat” átlaga azon pedagógusok körében, akik az adott alprogramban foglalkozást tartanak a délutáni időszámban. Elemszámok: (TA): 42; (LA):49; (DA):41; (MA):59; (ÉA):45)

Forrás: KAP-MÉM pedagógus évközi adatfelvétel (KAP - MÉM 2019. május)

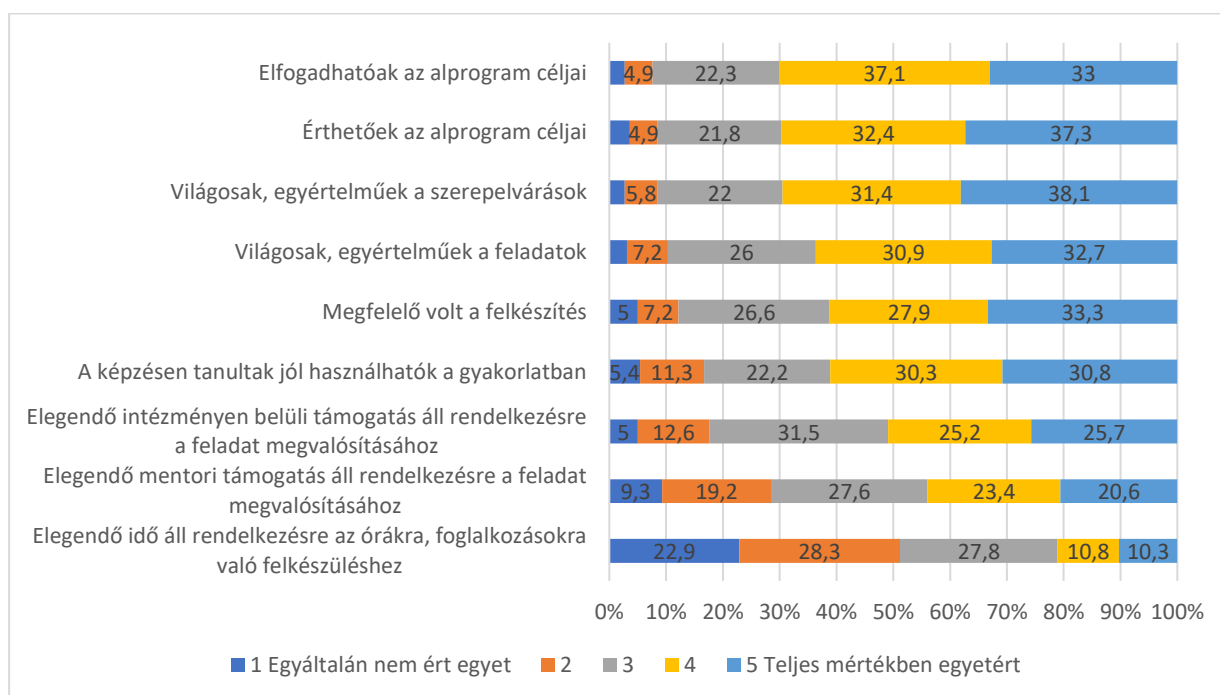
1.4.2 Az alprogramok célkitűzésének, feladatmegosztásainak és szakmai támogatásának értékelése a pedagógusok körében

Összességében a válaszoló pedagógusok kétharmada szerint érthetőek és elfogadhatóak az általuk tartott alprogram céljai (69% és 70%), világosak és egyértelműek a feladatok és a szerepelvárások (64% és 69%). Közel kétharmaduk jónak vagy kiválónak tartja az alprogramokra való felkészítést (61%), de minden második pedagógus ezt csak közepesre értékelte, 12%-uk pedig elégségesnek, vagy elégtelennek ítélte. A képzéseken tanultak gyakorlati alkalmazhatóságát a pedagógusok csupán fele tartja jónak vagy kiválónak, 22%-uk csak közepesre értékelte, 17%-uk pedig elégségesre vagy elégtelenre. Nyilvánvalóan erőteljesen intézményfüggő az, hogy mekkora intézményen belüli támogatásra számíthat a pedagógus. A pedagógusok fele elégedett az alprogrami tevékenysége intézményen belüli támogatásával (51%), harmaduk ezt csak közepesre értékelte, míg közel minden ötödik pedagógus (18%) nagyon gyenge intézményen belüli támogatásról számolt be.

A mentori támogatást még kevesebben tartják jónak vagy kiválónak (44%), a pedagógusok bő egynegyede ezt csak közepesre értékelte, és minden negyedik pedagógus (28%) nagyon gyenge mentori támogatásról adott számot. Végül, de nem utolsó sorban általánosnak tekinthető a pedagógusok körében az a vélemény, hogy nem áll elegendő idő az alprogrami programokra való felkészülésre. 51%-uk kifejezetten erőteljes időhiányról számolt be, további egynegyedük közepes mértékűnek tartja az időhiányt, és csak minden tizedik pedagógus elégedett ebből a szempontból.

4. diagram Összességében az alprogramok célkitűzésének, feladatmegosztásainak és szakmai támogatásának értékelése a pedagógusok körében

(Összes alprogram együtt, 5 fokú „osztályzat” százalékos megoszlása azon pedagógusok körében, akik legalább egy alprogramot tartanak a délutáni időszámban, N=257)

Forrás: KAP-MÉM pedagógus évközi adatfelvétel (KAP - MÉM 2019. május)

Az Életgyakorlat alapú és a Testmozgás alapú alprogram megvalósítói számára az átlagosnál valamivel kevésbé érthetőek az alprogram céljai (3,7-es átlag-osztályzat), míg a másik három alprogram megvalósítói közel azonosan „jó”-ra értékelték az alprogramuk cél-meghatározását. Ennek megfelelően, a Testmozgás alapú alprogram megvalósítói kevésbé érzik elfogadhatónak az alprogram céljait, mint a többiek. A Testmozgás alapú alprogramban dolgozó pedagógusok számára nem teljesen világosak a feladatok, a szerepelvárások, és ők azok, akik az átlagosnál lényegesen elégedetlenebben voltak az alprogrami munkára való felkészítéssel, illetve tapasztalataik szerint a képzéseken tanultak sem használhatók igazán jól a gyakorlatban (3,4-3,7 közötti átlag-osztályzatok). Kevésbé kirívó módon, de az Életgyakorlat alapú programban dolgozó pedagógusok is átlag alattinak értékelték a felkészítést, a képzésen tanultak gyakorlati alkalmazhatóságát, és a feladatmegosztást (3,7-es átlagok). A Művészet és a Logika alapú alprogramban tevékenykedő pedagógusok pedig az átlagosnál lényegesen jobbnak, hasznosabbnak ítélték meg a felkészítést a képzésen tanultak gyakorlati alkalmazhatóságát, számukra a leginkább egyértelműek a feladatok és a szerepek – de még ők is csak „gyenge jó” (3,8-4,1 közötti átlagok) értékelést adtak ezekre a területekre.

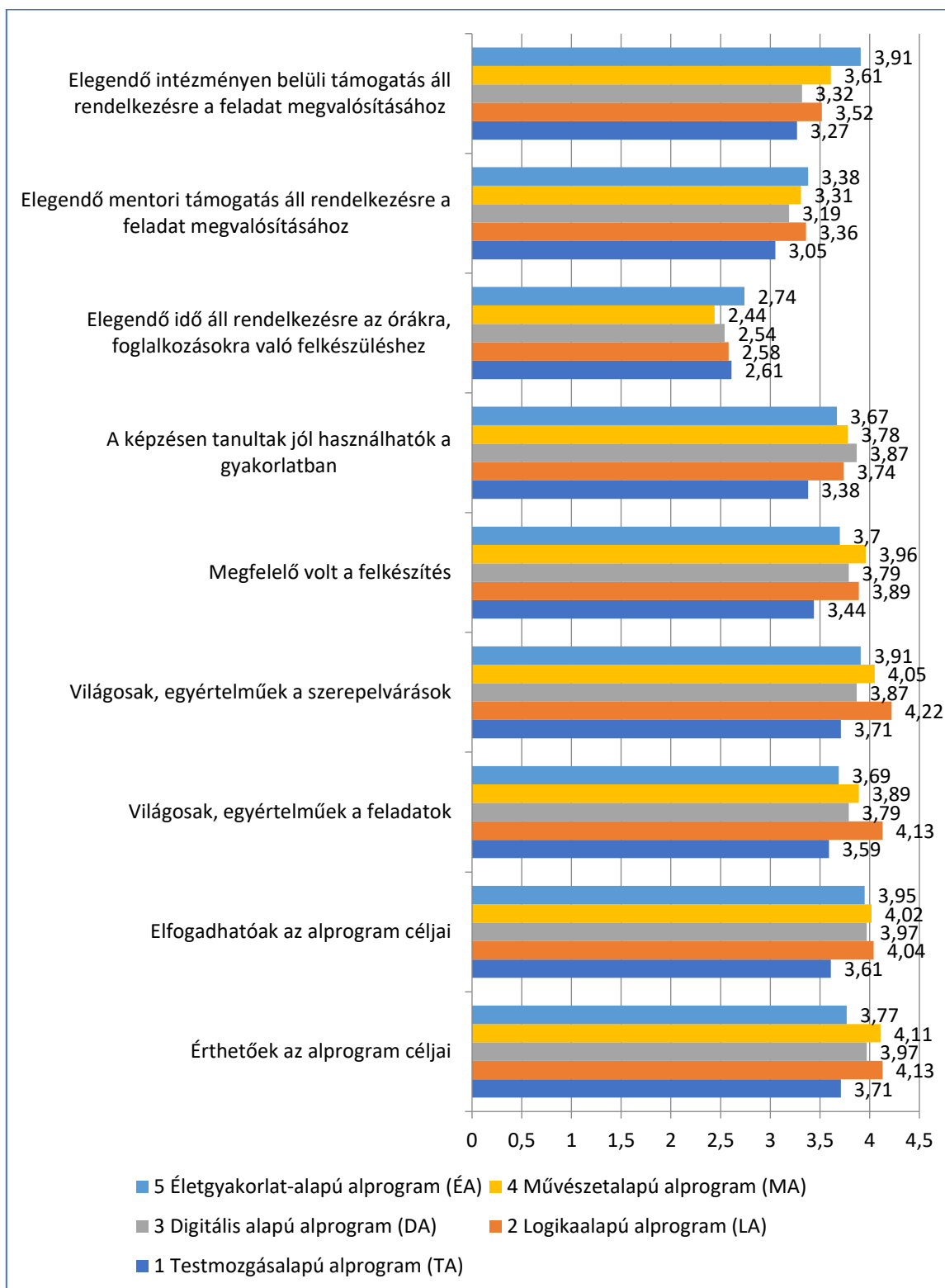
Habár az iskolán belüli támogatás mértéke jelentősen függ az adott intézménytől, alprogramok szerint is erőteljes különbségek mutatkoznak benne. Legnagyobb intézményen belüli támogatásról az Életgyakorlat alapú alprogramokban dolgozó pedagógusok számoltak be – talán az, „ahol legnagyobb a szükség, ott a leggyorsabb a segítség” mondás jegyében (3,9-es átlag-osztályzat). A Művészet és a Logika alapú alprogram megvalósítói 3,6-os átlagra értékelték az iskolán belüli támogatásukat, a Testmozgás és a Digitális alapú alprogramok esetében pedig az iskolai támogatás mértékét is csak gyenge közepesnek (3,3) ítélték meg az érintett pedagógusok.

Az Életgyakorlat, valamint a Logika alapú alprogramok esetében a pedagógusok átlag feletti mentori támogatásról számoltak be, de még az ő átlag-osztályzataik is csak az erős középezt (3,4) érik el. A Testmozgás alapú alprogram megvalósítói pedig az átlagosnál lényegesen gyengébbre értékelték a mentori támogatás szintjét is (3,05-ös átlag-osztályzat).

Alprogramoktól függetlenül általánosnak tekinthető a pedagógusok körében az a vélemény, hogy nem áll elegendő idő az alprogrami programokra való felkészülésre. E területre még a legkevesbé rosszra értékelt alprogrami átlag (Életgyakorlatok) is csak 2,7 volt, a leggyengébb (Művészet alapú) pedig csupán 2,4. (5. diagram)

5. diagram Az egyes alprogramok célkitűzésének, feladatmegosztásainak és szakmai támogatásának értékelése a pedagógusok körében

(Alprogramok szerint, 5 fokú „osztályzat” átlaga azon pedagógusok körében, akik az adott alprogramban foglalkozást tartanak a délutáni időszámban. Elemszámok: TA: N= 42; LA=49; DA=41; MA=59; ÉA=45)

Forrás: KAP-MÉM pedagógus évközi adatfelvétel (KAP - MÉM 2019. május)

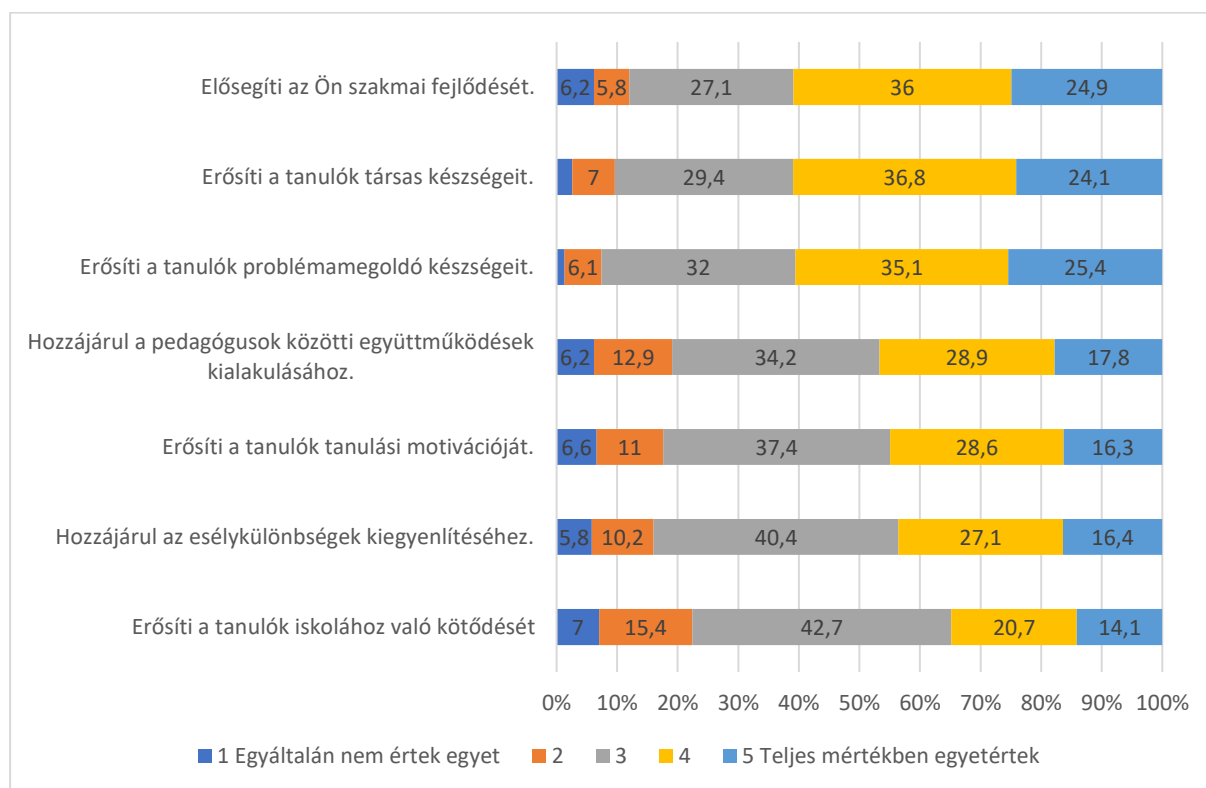
1.4.3 Az alprogramok pedagógusok által észlelt hatásai

A kérdőíves adatfelvétel eredményei szerint az érintett pedagógusok közel kétharmada úgy látja, hogy a délutáni alprogrami foglalkozások nagy mértékben erősítik a tanulók társas készségeit (61%), erősítik a tanulók problémamegoldó készségeit (60%) és elősegíti a pedagógus saját szakmai fejlődését (61%). Ugyanakkor tíz pedagógusból három csak közepes értékelést adott ezekre a területekre, míg 7-12%-uk ennél is rosszabbra értékelte őket.

Megoszlik a pedagógusok tapasztalata abban a tekintetben, hogy az alprogrami foglalkozások mennyire erősítik a tanulók tanulási motivációját és az iskolához való kötődését, illetve mennyire járul hozzá az esélyegyenlőtlenségek kiegyenlítéséhez. Tíz érintett pedagógusból 3-4 tapasztalta azt, hogy a délutáni alprogrami foglalkozásoknak jelentős hatása van e területekre (négyes vagy ötös „osztályzattal”), de közel ennyien csak közepesre értékelték ezeket a hatásokat, míg minden ötödik pedagógus úgy véli, hogy a délutáni alprogrami foglalkozások nem, vagy csak minimálisan erősítik a tanulók tanulási motivációját és az iskolához való kötődését, illetve járulnak hozzá az esélyegyenlőtlenségek kiegyenlítéséhez.

6. diagram Az alprogramok pedagógusok által észlelt hatásai a kipróbálási szakasz első évében

(Összes alprogram együtt, 5 fokú „osztályzat” százalékos megoszlása azon pedagógusok körében, akik legalább egy alprogramot tartanak a délutáni időszámban, %, N=257)

Forrás: KAP-MÉM pedagógus évközi adatfelvétel (KAP - MÉM 2019. május)

A Komplex Alapprogram egyes délutáni alprogramjainak a hatását a tanulók problémamegoldó készségei és a tanulót közel azonosan, „gyenge jó” -nak értékelték az érintett pedagógusok (3,6-3,9 közötti átlag osztályzatok).

A pedagógusok tapasztalatai szerint az Életgyakorlat-, a Művészet-, a Digitális-, valamint a Logika alapú alprogramok közel azonos, „erős közepes” (3,4-3,5-ös átlag) mértékben járulnak hozzá a tanulói esélykülönbségek kiegyenlítéséhez, míg a Testmozgás alapú alprogramot ebből a szempontból is valamivel gyengébbnek ítélték meg az érintett pedagógusok (átlag értékelés: 3,1).

Alprogramonként jelentősen eltérő hatást észleltek a pedagógusok a tanulói tanulási motivációjára. Az érintett pedagógusok tapasztalatai szerint a Digitális alapú alprogram erős közepes-gyenge jó szinten (átlag-értékelés: 3,6) erősítette a diákok tanulási motivációját; a Művészet- és a Logika alapú alprogramoknak a tanulói motivációra gyakorolt hatását erős közepesnek (átlag: 3,4) értékelték az érintett pedagógusok; az Életgyakorlat alapú alprogramok e tényezőre gyakorolt hatását ennél valamivel gyengébbnek látták (átlag: 3,2), míg a Testmozgás alapú alprogram tanulási motivációra való hatását értékelték a leggyengébbnek (átlag: 3,05).

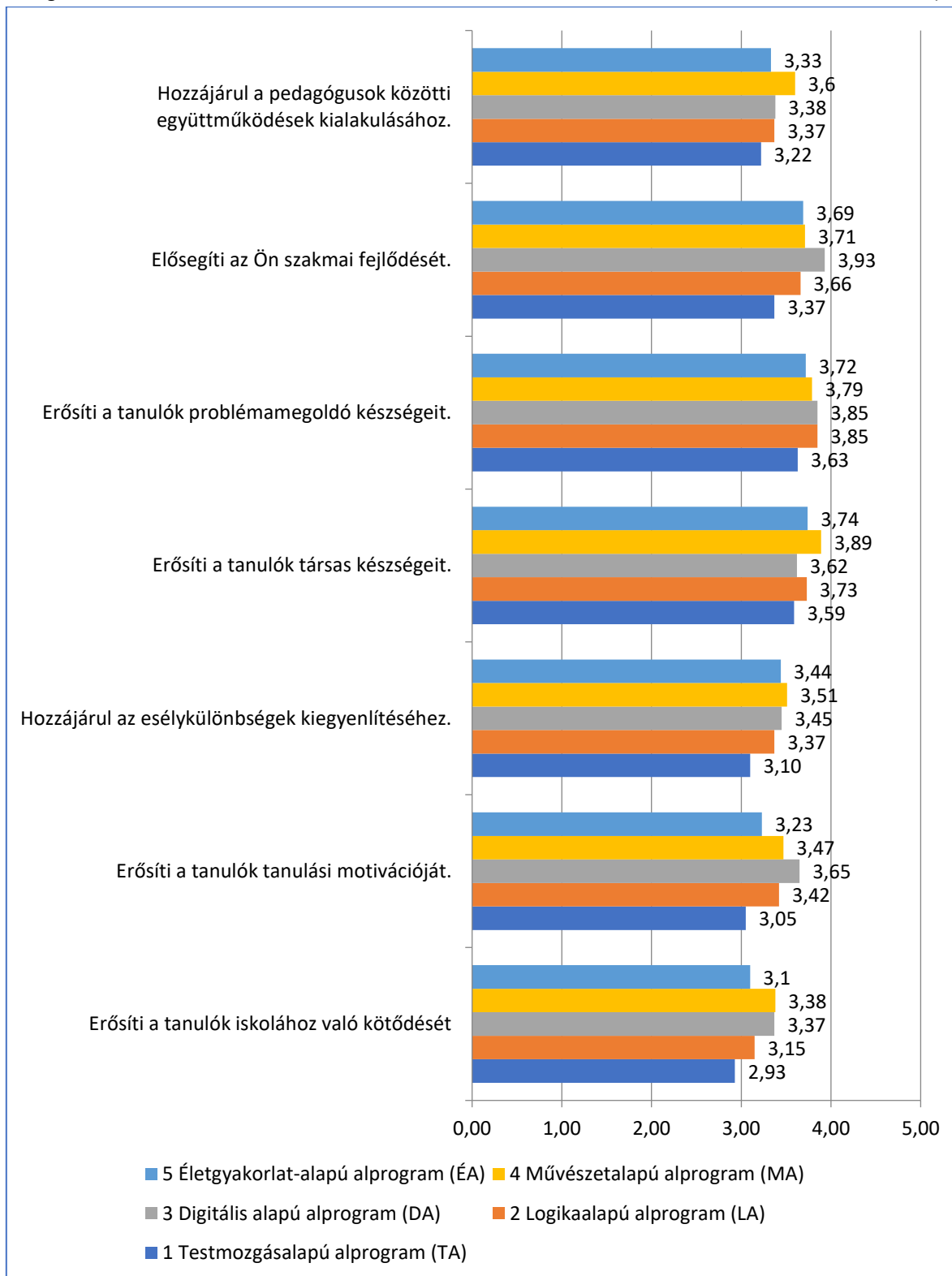
A pedagógusok leginkább a Logika és a Művészet alapú alprogramok esetében észlelték azt, hogy ezek erősítik a tanulók iskolához való kötődését (átlag: 3,4); az Életgyakorlat és a Logika alapú alprogramok esetében valamivel gyengébb ez irányú hatást észleltek (átlag: 3,1), míg tapasztalataik szerint a legkevésbé a Testmozgás alapú alprogram erősíti a tanulók iskolához való kötődését (átlag: 2,9).

Az alprogrami tevékenységnek a saját szakmai fejlődésükre gyakorolt hatásában jelentős különbségek vannak az egyes alprogramok szerint. Ebből a szempontból a Digitális alapú alprogramokat értékelték a legjobbnak a pedagógusok (átlag-értékelés: 3,9); ezektől csak kissé marad le az Életgyakorlat, a Művészet és a Logika alapú alprogramok ebből a szempontból való értékelése (átlag: 3,7); míg a Testmozgás alapú alprogramban tevékenykedő pedagógusok csak közepesnek (3,4) értékelték a délutáni alprogrami munkájuk hatását a saját szakmai fejlődésükre.

Az érintett pedagógusok értékelése szerint leginkább a Művészet alapú alprogrami tevékenység járul hozzá a pedagógusok egymás közötti együttműködéséhez (átlag: 3,6); a másik négy alprogram esetében ezt a hatást valamivel gyengébbnek értékelték (3,2 – 3,4 közötti átlagos értékelés). (7. diagram).

7. diagram Az egyes alprogramok pedagógusok által észlelt hatásai a kipróbálási évében

(Alprogramok szerint, 5 fokú „osztályzat” átlaga azon pedagógusok körében, akik az adott alprogramban foglalkozást tartanak a délutáni időszámban. Elemszámok: TA: N=42; LA: N=49; DA: N=41; MA=59; ÉA=45)

Forrás: KAP-MÉM pedagógus évközi adatfelvétel (KAP - MÉM 2019. május)

1.4.4 A pedagógusok elégedettsége az alprogrami foglalkozásokhoz kapott szakmai támogatások egyes formáival

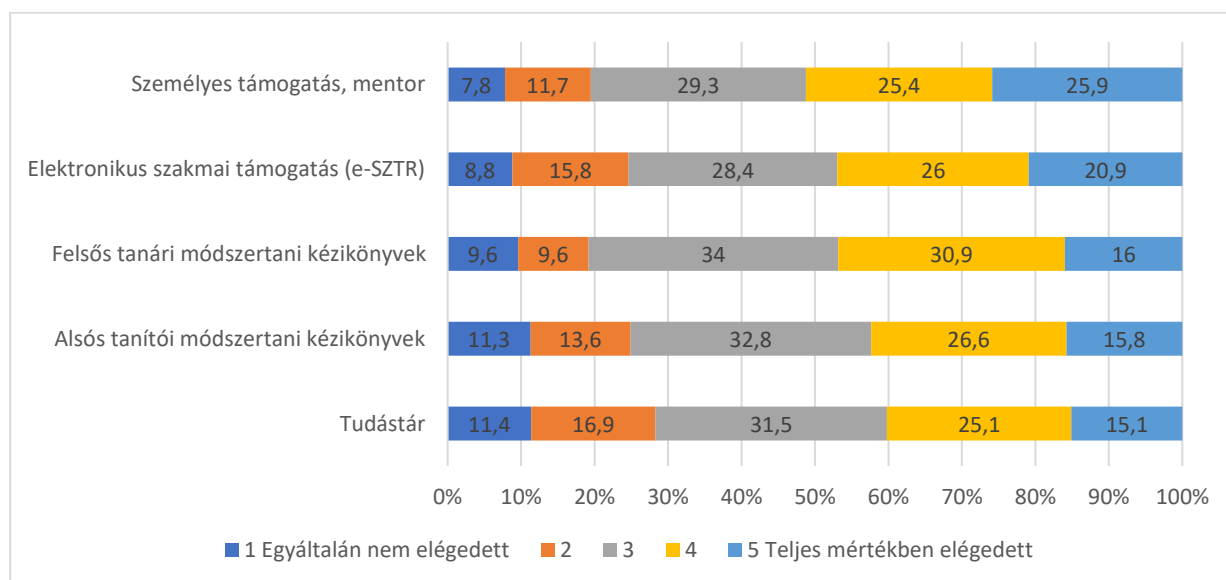
A kérdőíves adatfelvétel eredményei szerint az alprogrami foglalkozásokhoz kapott személyes (mentori) támogatással a pedagógusok egynegyede (26%) volt elégedett teljes mértékben, és további egynegyedük (25%) tartja ezt jó minőségűnek. 29%-uk az alprogrami személyes támogatást csak közepesre értékelte, míg minden ötödik pedagógus (8%-12%) elégedetlen volt a személyes szakmai támogatással a Komplex Alprogram kipróbálási szakaszában.

A személyes szakmai támogatásnál valamivel gyengébbnek értékelték a pedagógusok az alprogramok elektronikus szakmai támogatását: 21%-uk teljesen elégedett volt ezzel, további 26%-uk jónak értékelte, 28%-uk szerint közepes volt, míg egynegyedük (9%+16%) elégedetlen volt ezzel.

Mind a felsős, mind pedig az alsós tanári kézikönyveket közel azonosan értékelték az érintett pedagógusok: csupán 16%-uk volt ezekkel teljesen elégedett, további 31% illetve 27%-uk jónak tartja őket, harmaduk (34% illetve 33%) szerint ezek közepes minőségűek, míg a pedagógusok ötöde (10% + 10%) elégedetlen a felsős kézikönyvekkel, egynegyedük (11%+14%) pedig az alsóssal. Kissé gyengébbnek, de nagyságrendileg azonos módon értékelték a Tudástárat is: csak 15%-uk volt ezzel teljesen elégedett, egynegyedük jónak tartja, harmaduk közepesre értékelte, míg bő egynegyedük (11%+17%) elégedetlen volt a tudástárban megtalálható szakmai segítséggel. (8. diagram)

8. diagram Összességében a pedagógusok elégedettsége az alprogrami foglalkozásokhoz kapott szakmai támogatások egyes formáival

(Összes alprogram együtt, 5 fokú „osztályzat” százalékos megoszlása azon pedagógusok körében, akik legalább egy alprogramot tartanak a délutáni időszámban, %, N=257)

Forrás: KAP-MÉM pedagógus évközi adatfelvétel (KAP - MÉM 2019. május)

Az Életgyakorlat-, a Művészet- és a Logika alapú alprogramok személyes szakmai támogatását átlagosan 3,6-re értékelték az érintett pedagógusok, míg a Testmozgás alapú alprogram személyes támogatása 3,4-es átlag-osztályzatot kapott tőlük, a Digitális alapú alprogram személyes támogatása pedig 3,3-as átlagot ért el.

Az érintett pedagógusok a Művészet alapú alprogram elektronikus szakmai támogatását (e-SZTR) 3,5-es átlaggal értékelték, az Életgyakorlat alapú alprogram e-SZRT-je 3,4-es átlagot ért el, a Logika és a Testmozgás alapú e-SZRT-t 3,3-es átlaggal osztályozták le az érintettek, míg a Digitális alapú alprogram elektronikus szakmai támogatásával voltak a legkevésbé elégedettek (átlag: 3,1).

Az e-SZTR-hez hasonló trendet mutat az egyes alprogramokhoz használható tudástár értékelése is: A Művészet alapú alprogram tudástárát 3,3-as átlaggal értékelték, a Logika és a Testmozgás alapú alprogramhoz tartozó Tudástárat 3,2-es átlaggal osztályozták le az érintettek, a Digitális alapú alprogramhoz tartozó tudástár 3,0 átlagos ért el, míg az Életgyakorlat alapú alprogram tudástára a közepes értékelést is nehezen érte el (átlag: 2,95).

Mind a felsős, mind pedig az alsós tanári kézikönyvek esetében az Életgyakorlat-, és a Művészet alapú alprogramok pedagógusai voltak a leginkább elégedettek (3,5 illetve 3,3 átlag-értékelés), ezeknél valamivel gyengébbnek tartják a Logika alapú, illetve a Testmozgás alapú felsős (átlag: 3,3 illetve 3,4) és az alsós (átlag: 3,2) módszertani kézikönyveket. Legkevésbé a Digitális alapú alprogramokhoz készült módszertani kézikönyvekkel voltak elégedettek az érintett pedagógusok (átlag: 3,1 illetve 3,0). (9. diagram)

Kérdőíves mérésünk során arra kértük a válaszoló pedagógusokat, hogy írják le, hogy milyen további szakmai támogatásra lenne szüksége az alprogrami foglalkozások megvalósításával kapcsolatban. Válaszaik négy fő kategóriába sorolhatók:

Legtöbbször azt említették, hogy további *eszközökre* (táblajátékok, minden tanuló számára Digitális eszközök és internet-elérés, művészeti kellékek stb.) lenne szükségük a pedagógusoknak az alprogrami programok sikeres megvalósításához.

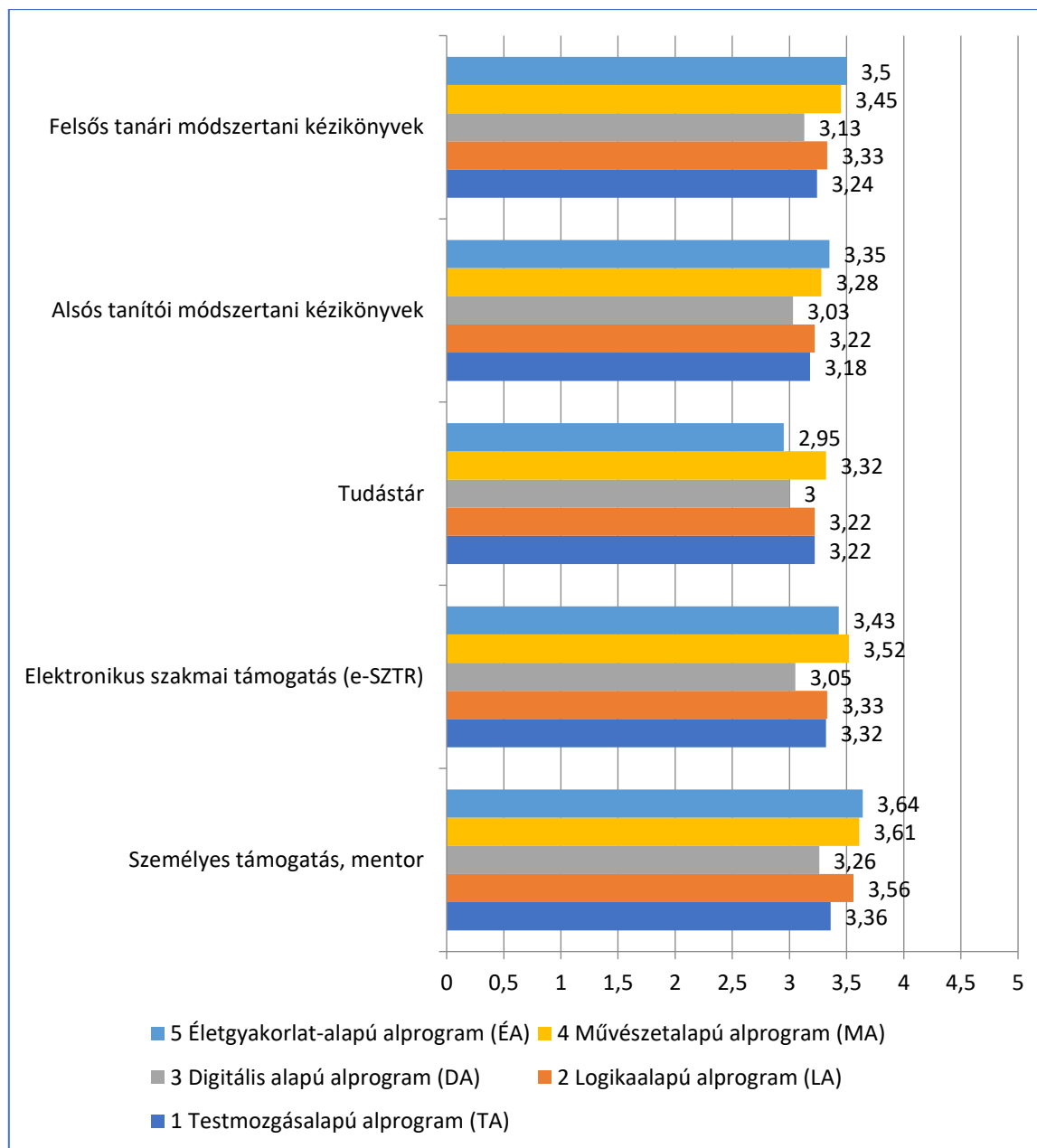
Ugyancsak nagyon sokan említették, hogy szükségük lenne több kidolgozott tematikus tervre, foglalkozástervre, *jó gyakorlatra a Tudástárban*, amiből választani lehet; illetve, hogy a Tudástárat folyamatosan bővíteni kellene a kollégák „bevált” anyagaival.

Harmadrészt pedig *hospitálási* lehetőségre van szükségük a pedagógusoknak olyan alprogrami foglalkozáson, amit olyan kollégák tart, akik már nagy rutint szereztek ezen a területen.

Végül, de nem utolsó sorban meg kell említenünk, hogy a legtöbb válaszban szerepelt az *idő hiánya* is mind a pedagógusok, mind a tanulók részéről. A pedagógusoknak több időre van szükségük a rutintól eltérő foglalkozásokra való felkészülésre, a gyerekeknek pedig arra, hogy fizikailag és mentálisan is pihenten tudjanak részt venni a délutáni foglalkozásokon.

9. diagram A pedagógusok elégedettsége az egyes alprogrami foglalkozásokhoz kapott szakmai támogatásokkal

(Alprogramok szerint, 5 fokú „osztályzat” átlaga azon pedagógusok körében, akik az adott alprogramban foglalkozást tartanak a délutáni időszámban. Elemszámok: (TA): 42; (LA):49; (DA):41; (MA):59; (ÉA):45)

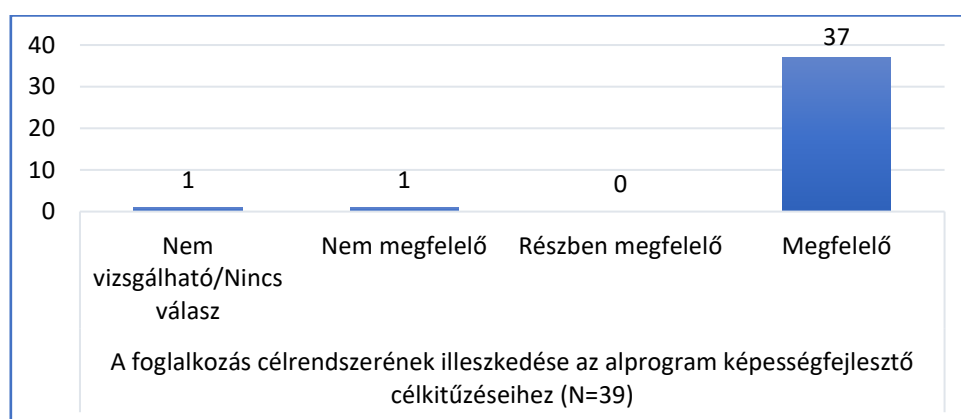

Forrás: KAP-MÉM pedagógus évközi adatfelvétel (KAP - MÉM 2019. május)

1.5 A Komplex Alapprogram tanórán kívüli foglalkozásainak értékelése az Oktatási Hivatal adatai alapján

A Komplex Alapprogram tanórán kívüli foglalkozásait az Oktatási Hivatal monitoring szakértői is felkeresték. A szakértői megfigyelésre alapozott adatfelvétel eredményei azt mutatják, hogy a felkeresett foglalkozások szinte kivétel nélkül illeszkedtek a foglalkozások képességfejlesztő célkitűzéseire. (Egy esetben a szakértő olyan különleges bánásmódot igénylő tanulócsoportot keresett fel, amely nem volt vizsgálható a megadott szempontok alapján.)

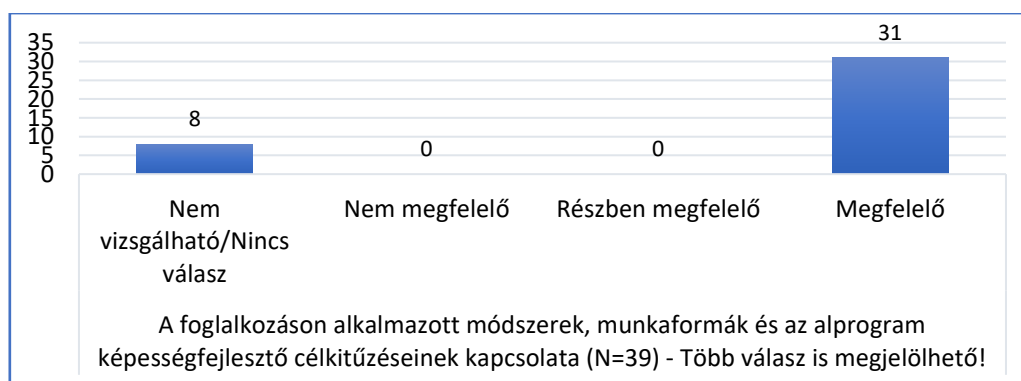
10. diagram A tanórán kívüli foglalkozás célrendszerének illeszkedése az alprogram képességfejlesztő célkitűzéseire az Oktatási Hivatal által készített szakértői jelentések alapján

Források: (Bagdiné, Rákóczi 2019a, 2019b; Bánné, Rákóczi 2019a, 2019b, 2019c; Bokor, Mészáros-Vásárhelyi 2019; Gyurkó, Rákóczi 2019a, 2019b; Gyurkó, Rákóczi Enikő 2019; Hamar, Mózes 2019; Harnosné, Makláriné 2019a, 2019b; Hirschné, Makláriné 2019b, 2019a; Hirschné, Makláriné 2019; Hodossy, Kézy 2019b, 2019a; Kárászi, Rákóczi 2019; Kaszásné, Mészáros-Vásárhelyi 2019b, 2019a, 2019c; Kézy 2019; Makláriné 2019; Mózes 2019; Mészáros-Vásárhelyi 2019; Nagyné, Makláriné 2019a, 2019b; Pósta, Mészáros-Vásárhelyi 2019b, 2019a, 2019c; Rákóczi, Kézy 2019; Sándor, Mózes 2019; Sárközi, Rákóczi 2019a; Sári, Schlotter 2019; Sárközi, Rákóczi 2019b, 2019c; Szűcs, Mészáros-Vásárhelyi 2019a, 2019b; Tóthné, Makláriné 2019)

Az Oktatási Hivatal által felkeresett foglalkozásokon alkalmazott pedagógiai módszerek minden vizsgálható esetben megfeleltek az alprogramok képességfejlesztő célkitűzéseinek.

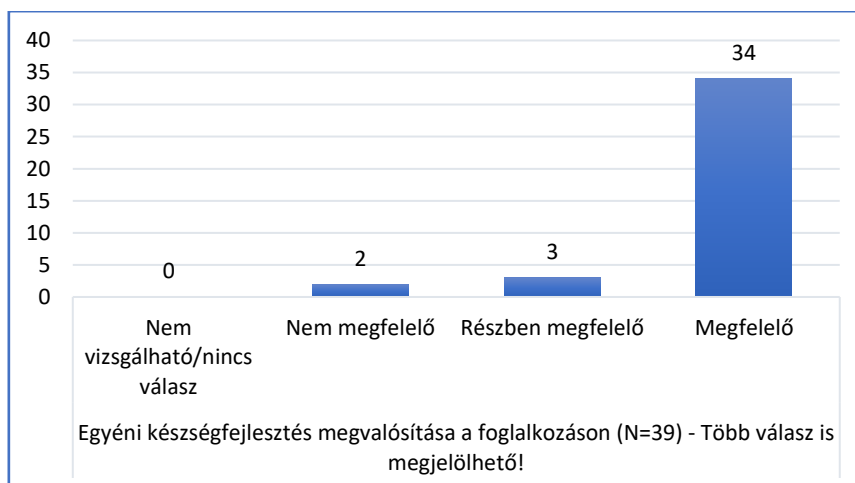
11. diagram A foglalkozáson alkalmazott módszerek, munkaformák képességfejlesztő célkitűzéseinek megfelelősége az alprogrami céloknak az Oktatási Hivatal által készített szakértői jelentések alapján

Forrás: lsd. a 10. diagram forrását.

A tanórán kívüli Komplex Alapprogram foglalkozásokon az Oktatási Hivatal szakértői szerint kevés kivétellel megfelelő a tanulók egyéni készségfejlesztésének megvalósítása.

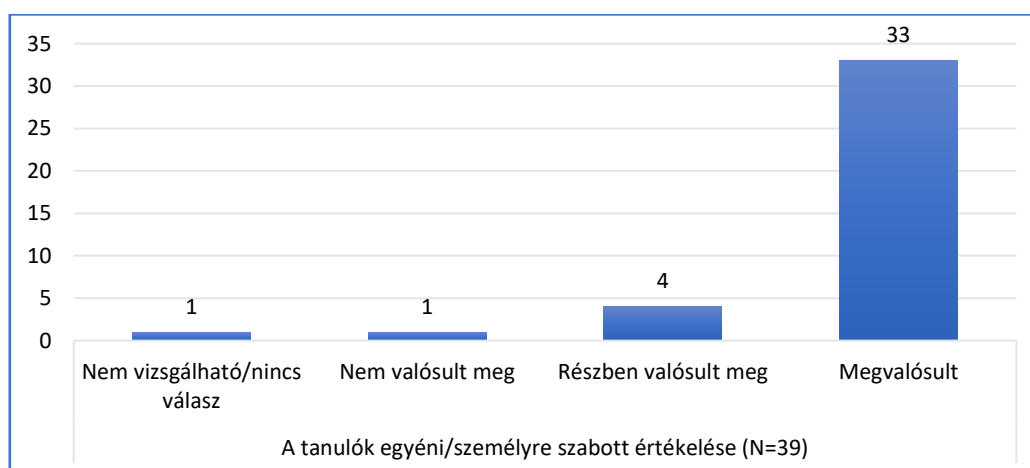
12. diagram Egyéni készségfejlesztés megvalósítása a foglalkozáson az az Oktatási Hivatal által készített szakértői jelentések alapján

Forrás: lsd. a 10. diagram forrását.

Az egyéni/személyre szabott értékelés hasonlóan kedvező számban volt jelen az Oktatási Hivatal szakértői által felkeresett foglalkozásokon. 39 látogatásból egyetlen esetben jelezték, hogy nem valósult meg tanulók egyéni/személyre szabott értékelése.

13. diagram A tanulók egyéni/személyre szabott értékelése az Oktatási Hivatal által készített szakértői jelentések alapján

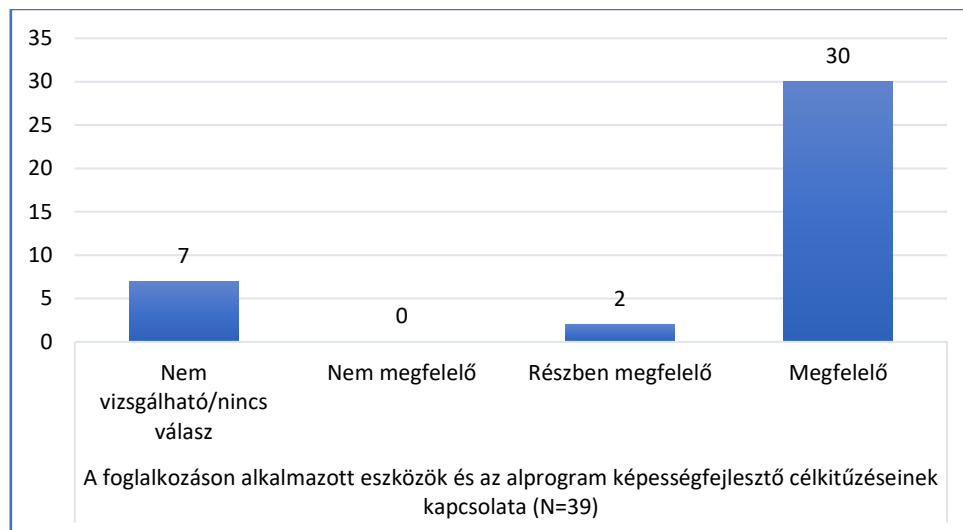

Forrás: lsd. a 10. diagram forrását.

Ahol a Komplex Alapprogramhoz kapcsolódó pedagógiai munka eszközigenyes, ott az Oktatási Hivatal szakértői vizsgálták ennek megfelelőségét. A kapott adatok szerint nem volt a „nem megfelelő” kategóriába sorolható foglalkozás, ami azt jelzi, hogy a sokat emlegetett kevésbé megfelelő

eszközellátottság inkább a Komplex Alapprogram által generált megnövekedett igényekre utal, mint olyan hiányosságokra, melyek a foglalkozások megtartását érdemben veszélyeztetnék.

14. diagram A foglalkozáson alkalmazott eszközök és az alprogram képességfejlesztő célkitűzéseinek kapcsolata az Oktatási Hivatal által készített szakértői jelentések alapján

Forrás: lsd. a 10. diagram forrását.

2 Melléklet

Felhasznált irodalom

- Bagdiné, Dudog Orsolya Annamária; Rákóczi, Enikő (2019a): Művészet alapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Csurgay Franciska Általános Iskola. Táborfalva.
- Bagdiné, Dudog Orsolya Annamária; Rákóczi, Enikő (2019b): Testmozgásalapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Mátray Gábor Általános Iskola. Nagykáta.
- Bánné, Mészáros Anikó; Rákóczi, Enikő (2019a): Logikaalapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Egri Balassi Bálint Általános Iskola Egerbocsi Telephelye. Egerbocs.
- Bánné, Mészáros Anikó; Rákóczi, Enikő (2019b): Művészetalapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Egri Balassi Bálint Általános Iskola. Eger.
- Bánné, Mészáros Anikó; Rákóczi, Enikő (2019c): Testmozgásalapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Felsőzsolcai Szent István Katolikus Általános Iskola. Felsőzsolca.
- Bokor, Tamás Dr.; Mészáros-Vásárhelyi, Katalin (2019): Testmozgásalapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Gönczy Pál Katolikus Általános Iskola. Karácsond.
- Borsodi, Csilla Noémi (2019a): Borsodi Csilla Noémi, KAP iskolai interjúk. Hernádkak. Interview with Intézményvezető, Pedagógusok, Szülők. Hernádkak.
- Borsodi, Csilla Noémi (2019b): Borsodi Csilla Noémi, KAP iskolai interjúk. Sárospatak. Interview with Intézményvezető, Pedagógusok. Sárospatak.
- Dudok, Dávid (2019a): Dudok Dávid, KAP iskolai interjúk. Nyergesújfalu. Interview with Intézményvezető, Pedagógusok, Szülők. Nyergesújfalu.
- Dudok, Dávid (2019b): Dudok Dávid, KAP iskolai interjúk. Oroszlány. Interview with Intézményvezető, Pedagógusok. Oroszlány.
- Gulyás, Benjámín (2019): Gulyás Benjámín, KAP iskolai interjúk. Cegléd. Interview with Intézményvezető. Cegléd.
- Gyurkó, Gábor; Rákóczi, Enikő (2019a): Életgyakorlat-alapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Hernád – Pusztavacs Általános Iskola Pusztavacsi Tagintézménye. Pusztavacs.
- Gyurkó, Gábor; Rákóczi, Enikő (2019b): Művészetalapú alprogram, Digitális alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Várkonyi István Általános Iskola. Cegléd.
- Gyurkó, Gábor; Rákóczi, Enikő (2019): Logika alapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Hernád – Pusztavacs Általános Iskola. Hernád.
- Hamar, Pál Dr.; Mózes, Gáborné (2019): Digitális alapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Halmajugrai Arany János Általános Iskola. Halmajugra.
- Harmosné, Végh Mária; Makláriné, Hajas Teréz (2019a): Logikaalapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Galgamácsai Fekete István Általános Iskola. Galgamácsa.
- Harmosné, Végh Mária; Makláriné, Hajas Teréz (2019b): Művészetalapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Nógrádmegyeri Mikszáth Kálmán Általános Iskola. Nógrádmegyer.
- Hirschné, Faragó Tünde; Makláriné, Hajas Teréz (2019a): Életgyakorlat-alapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Tápióbicskei Földváry Károly Általános Iskola. Tápióbicske.

Hirschné, Faragó Tünde; Makláriné, Hajas Teréz (2019b): Művészetalapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Monorierdei Fekete István Általános Iskola. Monorierdő.

Hirschné, Faragó Tünde; Makláriné, Hajas Teréz (2019): Életgyakorlat-alapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Monori Kossuth Lajos Általános Iskola. Monor.

Hodossy, Attila; Kézy, Ágnes (2019a): Testmozgásalapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Adácsi Szent Jakab Katolikus Általános Iskola és Sportiskola. Adács.

Hodossy, Attila; Kézy, Ágnes (2019b): Testmozgásalapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Pétervásárai Tamási Áron Általános Iskola. Pétervására.

K. Nagy, Emese; Révész, László; Falus, Iván (Eds.) (2018): A Komplex Alapprogram Koncepciója. Eszterházy Károly Egyetem. 1. kiadás. Eger: Líceum Kiadó.

KAP - MÉM (2018): Intézményvezetői interjú. Évkezdő. EKE-OFI.

KAP - MÉM (2019a): Intézményvezetői interjú. Évközi. EKE-OFI.

KAP - MÉM (2019b): Intézményvezetői interjú. Évzáró. EKE-OFI.

KAP - MÉM (2019c.): Intézményvezetői kérdőív. Évzáró. EKE-OFI.

KAP - MÉM (2019. július): Intézményvezetői online kérdőíves adatfelvétel adatbázis. KAP kipróbáló iskolák-évzáró adatfelvétel.

KAP - MÉM (2019. május): Pedagógus online kérdőíves adatbázis. KAP kipróbáló iskolák - évközi adatfelvétel.

Kárászi, Csilla; Rákóczi, Enikő (2019): Logikaalapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Szent Erzsébet Katolikus Általános Iskola. Sárospatak.

Kaszásné, Tóth Judit; Mészáros-Vásárhelyi, Katalin (2019a): Logikaalapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Fráter György Katolikus Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola. Sajólad.

Kaszásné, Tóth Judit; Mészáros-Vásárhelyi, Katalin (2019b): Logikaalapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Szent II. János Pál Katolikus Általános Iskola. Köröm.

Kaszásné, Tóth Judit; Mészáros-Vásárhelyi, Katalin (2019c): Művészetalapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Mátyás Király Katolikus Általános Iskola. Hernádkak.

Kézy, Ágnes (2019): "Te órád". Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Utassy József Általános Iskola. Tarnalelesz.

Lucza, Dorottya (2019a): Lucza Dorottya, KAP iskolai interjúk. Pétervására. Interview with Intézményvezető, Pedagógusok, Szülők. Pétervására.

Lucza, Dorottya (2019b): Lucza Dorottya, KAP iskolai interjúk. Kompolt. Interview with Intézményvezető, Pedagógusok, Szülők. Kompolt.

Makláriné, Hajas Teréz (2019): Életgyakorlat-alapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Kernstok Károly Általános Iskola Tagiskolája. Nyergesújfalu.

Mészáros-Vásárhelyi, Katalin (2019): Művészetalapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Kompolt-Nagyúti Általános Iskola Nagyúti Telephelye. Nagyút.

Mózes, Gáborné (2019): Logikaalapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Kernstok Károly Általános Iskola. Nyergesújfalu.

Nagy, Domonkos (2019): Nagy Domonkos, KAP iskolai interjúk. Táborfalva. Interview with Intézményvezető, Pedagógusok, Szülők. Táborfalva.

Nagyné, Fóris Katalin; Makláriné, Hajas Teréz (2019a): Digitális alapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Füzesabonyi Teleki Blanka Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola Telephelye. Dormánd.

Nagyné, Fóris Katalin; Makláriné, Hajas Teréz (2019b): Logikaalapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Füzesabonyi Teleki Blanka Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola. Füzesabony.

Oprável, Melitta (2019): Oprável Melitta, KAP iskolai interjúk. Maglód. Interview with Intézményvezető, Pedagógusok. Maglód.

Pálmai, Annamária (2019a): Pálmai Annamária, KAP iskolai interjúk. Mány. Interview with Intézményvezető, Pedagógusok, Szülők. Mány.

Pálmai, Annamária (2019b): Pálmai Annamária, KAP iskolai interjúk. Budapest. Interview with Intézményvezető, Pedagógusok, Szülők. Budapest.

Pósta, Gáborné; Mészáros-Vásárhelyi, Katalin (2019a): Művészetalapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. István Király Általános Iskola. Székesfehérvár.

Pósta, Gáborné; Mészáros-Vásárhelyi, Katalin (2019b): Művészetalapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Hársfadombi Nyelvoktató Német Nemzetiségi Általános Iskola. Mány.

Pósta, Gáborné; Mészáros-Vásárhelyi, Katalin (2019c): Művészetalapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Székesfehérvári Bory Jenő Általános Iskola. Székesfehérvár.

Rákóczi, Enikő; Kézy, Ágnes (2019): Művészetalapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Szent Imre Általános Iskola. Kislécsény.

Sándor, Lilla (2019): Sándor Lilla, KAP iskolai interjúk. Nagykáta. Interview with Intézményvezető, Pedagógusok. Nagykáta.

Sándor, Péter Attiláné; Mózes, Gáborné (2019): Digitális alapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Poroszlói Vass Lajos Általános Iskola. Poroszló.

Sárik, Zoltán; Schlotter, Judit (2019): Digitális alapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Jászkarajenői Széchenyi István Általános Iskola. Jászkarajenő.

Sárközi, Krisztina; Rákóczi, Enikő (2019a): Digitális alapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Oroszlányi József Attila Általános Iskola. Oroszlány.

Sárközi, Krisztina; Rákóczi, Enikő (2019b): Életgyakorlat-alapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Nagyigmándi Pápay József Általános Iskola. Nagyigmánd.

Sárközi, Krisztina; Rákóczi, Enikő (2019c): Robotika szakkör. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Vasváry János Általános Iskola. Tata.

Szűcs, Tibor; Mészáros-Vásárhelyi, Katalin (2019a): Életgyakorlat-alapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Kompolt-Nagyúti Általános Iskola. Kompolt.

Szűcs, Tibor; Mészáros-Vásárhelyi, Katalin (2019b): Logikaalapú alprogram. Szent Gellért Katolikus Általános Iskola Boconádi Tagiskolája. Boconád.

Tóthné, Nyiszteruk Hilda; Makláriné, Hajas Teréz (2019): Testmozgásalapú alprogram. Szakértői feljegyzés tanórán kívüli foglalkozás látogatásáról. Nagyrédei Szent Imre Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola. Nagyréde.

Turós, Mátyás (2019): Turós Mátyás, KAP iskolai interjúk. Heves. Interview with Intézményvezető, Pedagógusok. Heves.

Diagramok jegyzéke

1. diagram A KAP egyes elemei milyen mértékben bizonyultak hasznosnak az Ön iskolájában? (Intézményvezetői válaszok %-ban, N=53).....	7
2. diagram Összességében az alprogramok megvalósításának értékelése a pedagógusok körében	16
3. diagram Az egyes alprogramok megvalósításának értékelése a pedagógusok körében	18
4. diagram Összességében az alprogramok célkitűzésének, feladatmegosztásainak és szakmai támogatásának értékelése a pedagógusok körében.....	19
5. diagram Az egyes alprogramok célkitűzésének, feladatmegosztásainak és szakmai támogatásának értékelése a pedagógusok körében	21
6. diagram Az alprogramok pedagógusok által észlelt hatásai a kipróbálási szakasz első évében ...	22
7. diagram Az egyes alprogramok pedagógusok által észlelt hatásai a kipróbálási évében	24
8. diagram Összességében a pedagógusok elégedettsége az alprogrami foglalkozásokhoz kapott szakmai támogatások egyes formáival.....	25
9. diagram A pedagógusok elégedettsége az egyes alprogrami foglalkozásokhoz kapott szakmai támogatásokkal	27
10. diagram A tanórán kívüli foglalkozás célrendszerének illeszkedése az alprogram képességfejlesztő célkitűzéseivel az Oktatási Hivatal által készített szakértői jelentések alapján .	28
11. diagram A foglalkozáson alkalmazott módszerek, munkaformák képességfejlesztő célkitűzéseinek megfelelősége az alprogrami céloknak az Oktatási Hivatal által készített szakértői jelentések alapján.....	28
12. diagram Egyéni készségfejlesztés megvalósítása a foglalkozáson az az Oktatási Hivatal által készített szakértői jelentések alapján.....	29
13. diagram A tanulók egyéni/személyre szabott értékelése az Oktatási Hivatal által készített szakértői jelentések alapján	29
14. diagram A foglalkozáson alkalmazott eszközök és az alprogram képességfejlesztő célkitűzéseinek kapcsolata az Oktatási Hivatal által készített szakértői jelentések alapján	30

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat Működnek-e a következő oktatási formák, programok az Önök intézményében? (Intézményvezetői válaszok, N=53).....	5
2. táblázat Mennyire világosak, egyértelműek Önnek az alábbiak? - Alprogramok tartalma	5
3. táblázat Alprogrami foglalkozások alsó tagozaton.....	8
4. táblázat Megvalósult alprogramok alsó tagozaton	8
5. táblázat KAP-elemek felső tagozaton.....	9
6. táblázat Az alábbiak közül milyen nehézségekkel találkoztak a Komplex Alprogram bevezetése során? 13	
7. táblázat DFHT módszer alkalmazása a különböző tanítási szinteken tevékenykedő válaszoló pedagógusok körében (Az évközi kérdőívre válaszoló pedagógusok válaszai alapján)	14
8. táblázat Az egyes délutáni alprogramok alkalmazása a különböző tanítási szinteken tevékenykedő válaszoló pedagógusok körében	15